

Građevinski sektor u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj s naglaskom na karlovački kotar (1964–1965)

Nikola Perković

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
nperkovic@lzmk.hr

SAŽETAK: Uspješna djelatnost građevinskog sektora u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji i Socijalističkoj Republici Hrvatskoj bitno je utjecala na rast i razvoj ostalih gospodarskih djelatnosti. Taj se sektor u svojem poslovanju u razdoblju od 1964. do 1965. suočavao s brojnim problemima, poput primjerice nepovoljnih investitorskih odnosa, nedostatka dugoročnih planova investicijske politike, čestih promjena u opsegu i strukturi radova te nedostatka kontinuiteta u radu i potrebnih proizvodnih materijala. Postojala je i međusobna nepovezanost proizvođača i investitora u projektiranju izgradnje građevinskih objekata, što je dovodilo do smanjene mogućnosti primjene suvremenijih tehnika i tehnologija. Stoga su se troškovi realizacije projektnih aktivnosti znatno povećavali. U građevinskom sektoru u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u razdoblju od 1964. do 1965. bio je relativno nizak stupanj razvijenosti proizvodnih sredstava i zaposlenika koji je, uglavnom, negativno utjecao na raspodjelu rada.

Koristeći se kvantitativnim i interpretativno-deskriptivnim metodama, autor je, pišući na temelju neobjavljenoga arhivskog materijala i relevantne historiografske literature, prikazao opće stanje i trendove u građevinskom sektoru u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj od 1964. do 1965. godine. U članku će se nastojati odgovoriti na pitanje kakav su utjecaj opće prilike u ovoj gospodarskoj grani na republičkoj razini imale na rezultate toga sektora u karlovačkom kotaru. Osim toga, na temelju statističkih mikroekonomskih pokazatelja, pružit će se uvid u položaj građevinskoga sektora u karlovačkom kotaru u odnosu na stanje na saveznoj i republičkoj razini. Relevantnost prikaza karlovačkoga kotara u ovome članku ponajprije se očituje u činjenici da je na ovom području sredinom 1960-ih, prema dostupnom arhivskom materijalu, djelovalo ukupno pedeset i jedno industrijsko poduzeće. Učinkovitost njihova rada bila je uvelike determinirana pozitivnim kretanjima u građevinskom sektoru. Bez obzira na sve probleme koji su znatno utjecali na uspješnost ove gospodarske grane u karlovačkom kotaru, ovo je područje, prema povećanju ukupnih prihoda, bilo jedno od najuspješnijih u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. U drugom dijelu rada detaljno će se analizirati poslovanje triju građevinskih poduzeća – *Lika*, *Korana* i *Novotehna* – za koje je pronađen arhivski materijal, a koja su svojim radom znatno utjecala kako na uspješnost građevinskoga sektora tako i karlovačkoga gospodarstva u cjelini.

Gljučne riječi: Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija; Socijalistička Republika Hrvatska; građevinski sektor; kotar Karlovac; 1960-e

 <https://orcid.org/0000-0003-3399-2213> [Nikola Perković]

 <https://ror.org/00vjz3318> [Leksikografski zavod Miroslav Krleža]

1. Uvod

Građevinski sektor u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj (SRH) u razdoblju od 1964. do 1965., kada se na području cjelokupne Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) otpočelo s provedbom do tada najsveobuhvatnije gospodarske reforme, nalazio u procesu prijelaza sa zanatskog na industrijski način proizvodnje.¹

Mjere ove gospodarske reforme bile su prioritetno usmjerene na rješavanje čitavoga niza kompleksnih pitanja ekonomske politike poput, primjerice, neutralizacije proizvodnih disproporcija koje su rezultirale deformacijom unutarnjih ekonomskih odnosa te usporavanjem porasta produktivnosti i nižim društvenim standardom stanovništva. Ovako ustrojen gospodarski sustav neizbježno je dovodio u dominantan položaj ekstenzivni razvoj proizvodnih kapaciteta, koji je, u konačnici, otežavao uključivanje jugoslavenskoga gospodarstva na međunarodno tržište.²

Dotadašnji odnosi u cijenama onemogućavali su proizvođače u građevinskom sektoru, kao i u ostalim poslovnim organizacijama, da postanu osnovni nositelji »proširene reprodukcije«, odnosno brže i uspješnije gospodarske aktivnosti. Tome svakako treba dodati i nerealan devizni tečaj dinara, koji je rezultirao usmjerenošću na uvoz sirovina i repromaterijala po niskim cijenama, što je naposljetku utjecalo na deformaciju poslovne djelatnosti. U uvjetima stvorenima spomenutom gospodarskom reformom dogodile su se izmjene u odnosima cijena, te raspodjeli dohotka i akumulacije. Prema tome, reformom je, u kontekstu daljnjeg razvoja građevinskog sektora, naglasak usmjeravan na organizaciju i integraciju »optimalnih proizvodnih organizacija«.³ Realizacija ovoga cilja uvelike je ovisila o provedbi strukturnih promjena koje su trebale imati u »vidu jedinstvo Jugoslavenske privrede i jedinstvo jugoslavenskog tržišta i nužnost uključivanja u međunarodnu podjelu rada«.⁴ Dakle, promjene u paritetu dinara te odnosima cijena i raspodjeli dohotka označavale su početak stvaranja uvjeta za ostvarivanje uspješnije ekonomičnosti, odnosno unapređenje proizvodnje, produktivnosti i prometa poduzeća u građevinskom sektoru, kao i u jugoslavenskom gospodarstvu u cjelini.

¹ O gospodarskoj reformi u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji u 1965. vidi više u: Batović 2010, Bilandžić 1969: 118, Bilandžić 1978: 305–313, Bilandžić 1999: 474–482, Borak 2002: 49, Đodan 1991: 194–195, Klasić 2012: 23, Lydall 1984: 78, Matković 1998: 347–350, Obadić 2017: 144, Pirjevec 1995: 254–255, Ramet 1992: 150, Radelić 2006: 329–338, Rusinow 1978: 178–180, Rusinow 2008: 51, Šefer 1969: 35.

² Državni arhiv u Karlovcu (dalje: HR-DAKA), Privredna komora kotara Karlovac (dalje: PKKK), fond 432, kutija 89, Ekonomski položaj privrednih organizacija iz oblasti industrije, građevinarstva i saobraćaja u novim uvjetima privređivanja – Prilog zapisniku proširene sjednice Upravnog odbora Sekcije za industriju, građevinarstvo i saobraćaj od 8. rujna 1965, str. 1.

³ Isto.

⁴ Isto.

Bez obzira na sve pokušaje Savjeta za građevinarstvo Privredne komore da građevinski sektor u SRH učine konkurentnijim, njegov početni položaj u odnosu na druge gospodarske grane bio je znatno nepovoljniji. To je stanje uglavnom bilo determinirano nepovoljnim investitorskim odnosima, uslužnim karakterom građevinske djelatnosti, nedostatkom dugoročnih planova investicijske politike s čestim promjenama u opsegu i strukturi radova, nedostatkom kontinuiteta u radu i potrebnim proizvodnim materijalima.⁵

U razdoblju analiziranom u ovome članku narudžba investitora za izgradnju građevinskih objekata na temelju potpune tehničke dokumentacije određivala je tehnološke postupke provedbe tih projekata, što je ograničavalo inovativnost izvođača radova. U takvim je odnosima racionalizacija građenja bila u cijelosti izvan utjecaja proizvođača i prepuštena na evaluaciju investitorima. Nepovezanost proizvođača i investitora u postupku projektiranja izgradnje građevinskih objekata dovodila je do smanjene mogućnosti primjene suvremenijih tehnika i tehnologija u provedbi radova, što je znatno povećavalo ukupne troškove realizacije projektnih aktivnosti.⁶

Dinamika radova na izgradnji građevinskih objekata bila je neravnomjerna i djelomično pod utjecajem vremenskih uvjeta. Osim toga, na prekide i usporavanje kontinuiteta građenja uvelike je utjecao i sustav financiranja na temelju kojega su se prilagođavali vremenski rokovi realizacije pojedinih projekata. Primjerice, većina poduzeća u SRH na početku godine raspolagala je ugovorima na koje je otpadala trećina ukupnih godišnjih građevinskih radova, dok su do polovice godine građevinske poslovne organizacije preuzele ugovorne obveze koje su bile na razini od 50% do 60% od planiranih na godišnjoj razini. Ovakav model rada onemogućavao je ravnomjerno korištenje proizvodnih kapaciteta, što je u konačnici uvelike utjecalo na poštivanje zadanih rokova finalizacije izgradnje.⁷

U građevinskom sektoru u SRH postojao je relativno nizak stupanj razvijenosti proizvodnih snaga, koji je, većim dijelom, negativno utjecao na raspodjelu rada. To je ujedno bila jedna od osnovnih slabosti građevinskog sektora koja je rezultirala sporom provedbom građevinskih projekata te visokim troškovima.⁸ Usto, neadekvatna tehnologija, visok stupanj primjene zastarjelih materijala u proizvodnom procesu, nedovoljna povezanost kooperanata u izgradnji pojedinih objekata, odnosno

⁵ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 25.

⁶ Isto.

⁷ Isto, str. 25–26.

⁸ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Problemi integracije, kooperacije i poslovnih udruživanja u oblasti građevinarstva – Prilog zapisniku 10. sjednice Privredne komore SRH, Savjeta za građevinarstvo, građevnu industriju i promet od 21. siječnja 1965., br. XIV/3-1/22., str. 1.

pomanjkanje koordiniranog projektiranja, utjecalo je na dominaciju individualnog karaktera rada u građevinarstvu. Sudionici pojedinih faza provedbe građevinskih projekata bili su orijentirani isključivo na svoj djelokrug poslova, ne uzimajući u obzir uspješnost realizacije planiranoga građevinskog objekta u cjelini. Osim toga, nedovoljna povezanost proizvođača građevinskog materijala s procesom projektiranja i izvođenja radova onemogućavala je uspješniju primjenu modernijih i jeftinijih radnih procesa.

Opisano je stanje nametnulo potrebu brza ostvarivanja kvalitativnih promjena u odnosima tehnološko-proizvodnih aktivnosti i načinu provedbe građevinskih projekata u SRH. To se ponajprije odnosilo na učinkovitiji prijelaz sa zanatskog prema industrijskom načinu proizvodnje poluproizvoda, gotovih elemenata i konstrukcija, te mehaniziranja opsežnijih radova u niskogradnji.⁹

U Društvenom planu razvoja SRH za 1964. te u zaključcima Izvršnog vijeća Sabora od 23. travnja iste godine poseban naglasak u pogledu daljnjeg razvoja građevinskog sektora bio je usmjeren na stambenu izgradnju. Predviđalo se da se, uglavnom, industrijskim, montažnim i polumontažnim načinom proizvodnje realizira povećani plan izgradnje stambenih objekata. Da bi se lakše ostvarili ti ciljevi, politička tijela SFRJ inzistirala su na tome da se u većim gradovima proizvođači organiziraju u »mehanizirane kompletne organizacije građevinske operative«.¹⁰ Tako ustrojene poslovne organizacije trebale su unaprijediti svoju opremljenost, te lakše usvojiti napredne tehnologije i sustave realizacije projektnih izgradnji.

U tu je svrhu Privredna komora Hrvatske s kotarskim komorama, republikim Sekretarijatom za urbanizam, stambene i komunalne poslove SRH, republikim vijećem sindikata, te općinskim skupštinama i zainteresiranim poslovnim organizacijama poduzeo niz mjera koje su trebale rezultirati stvaranjem velikih i opremljenih specijaliziranih kapaciteta za industrijsku stambenu izgradnju, napose na području Osijeka, Rijeke, Splita i Zagreba.¹¹

Ovako zamišljena partijska politika bila je prihvaćena u svim navedenim industrijskim centrima. Zainteresirane radne organizacije su, zajedno sa svojim osnivačima, to jest općinskim skupštinama, te komunalnim bankama i općinskim stambenim fondovima, pristupile planiranju investiranja financijskih sredstava, koja su, prema Društvenom planu razvoja SRH za 1964., iznosila 3 000 000 000 dinara. Taj je novac, uglavnom, trebao biti utrošen na realizaciju programa za opremanje i učinkovitu mehanizaciju industrijske stambene izgradnje.¹²

⁹ Isto, str. 2.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, str. 3.

¹² Isto.

Osnovno obilježje uspješne stambene izgradnje u SRH bilo je nastojanje postizanja učinkovitijeg odnosa svih sudionika u procesu provedbe građevinskih projekata, počevši od investitora, zatim projekatana, nositelja proizvodnje građevinskog materijala te, najposlije, poduzeća za završne radove. No, bez obzira na izniman trud koji su partijske vlasti uložile u provedbu ovih ciljeva, oni su ispunjeni samo djelomično. Treba istaknuti da spomenuta koncepcija razvoja građevinskog sektora nije bila sveobuhvatna. Nedostajalo joj je razrađenosti u nizu djelatnosti povezanih s građevinarstvom, a koje su, rezultatski gledano, bile izvan dosega njezina utjecaja.

Važan čimbenik koji je otežavao brži razvoj građevinskog sektora u prijelazu na industrijski način proizvodnje bio je slaba kvalifikacijska struktura radne snage. Na tome području, uz suradnju sa zainteresiranim poslovnim organizacijama, politička tijela Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) sredinom 1960-ih razradila su projekcije izgradnje mreže stručnih škola, školskih građevinskih centara, otvaranja škola za pogonske inženjere, te usklađivanja nastavnih planova i programa s tekućim potrebama industrijskoga građenja.¹³

Zbog nepotpunosti arhivskog materijala, proizvodno-financijsku realizaciju projekata građevinske izgradnje moguće je analizirati samo za prvi kvartal 1965. godine. Ti su pokazatelji u nastavku teksta uspoređeni s rezultatima ostvarenima u istome razdoblju u prethodnoj godini. Prije svega, na početku 1965. građevinska poduzeća u SRH ugovorila su projekte čija je ukupna vrijednost iznosila 116 000 000 000 dinara, što je predstavljalo oko 66% od ukupno planirane godišnje izgradnje. Od toga je 25% otpadalo na provedbu radova u narednim godinama, dok se 30% odnosilo na instalaterske i završne radove koje je trebalo realizirati do sredine 1967. godine.¹⁴

Kada se detaljnije analizira kretanje ugovaranja poslova, vidljivo je da je većem opsegu radova u prvom kvartalu 1965. znatno pridonio veći raspon prenesenih poslova koji su ugovoreni u prethodnim vremenskim razdobljima. S druge strane, dinamika provedbe građevinskih projekata u 1965. bila je usklađivana s restriktivnim investicijskim mjerama obuhvaćenima Društvenim planom razvoja.

U prvom kvartalu 1965. vrijednost provedenih građevinskih radova u SRH iznosila je 29 050 000 dinara, što je za 16,3% više od vrijednosti ostvarenih u istome razdoblju prethodne godine.¹⁵ Struktura radova prema vrstama građevinskih objekata ponajprije se izmijenila u korist visokogradnje unutar koje je porast ugovorenih

¹³ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvještaj o radu Savjeta za građevinarstvo SRH – Prilog zapisniku 10. sjednice Privredne komore SRH, Savjeta za građevinarstvo, građevnu industriju i promet od 21. siječnja 1965., br. XIV/3-1/22., str. 1-2.

¹⁴ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 1.

¹⁵ Isto.

poslova iznosio 13,7%, napose zbog plana početka ubrzane izgradnje stambenih objekata za dio stanovništva čiji je svakodnevni život bio ugrožen poplavama. To je ujedno bio i razlog najvećeg povećanja u sektoru stambene izgradnje, a ono je u prvom kvartalu 1965. iznosilo 18,3% u odnosu na isto razdoblje u 1964. godini. U djelatnosti hidrogradnje u spomenutim je vremenskim intervalima zabilježen porast provedenih radova od 25%, dok je realizacija projekata niskogradnje bila u opadanju, napose radi dovršenja radova na Jadranskoj magistrali. Porast ugovorenih i provedenih građevinskih radova bila je prisutna i u sektoru održavanja, a iznosila je 24%. (Vidi Tablicu 1.)¹⁶

Iako je vrijednost građevinskih radova u prvom kvartalu 1965. u odnosu isto razdoblje u prethodnoj godini porasla, to još uvijek nije bio dovoljan pokazatelj širenja njihova opsega. Razlog tomu je što prvi kvartal nije bio identičan poslovanju tijekom cijele godine, jer su se u tome razdoblju, uglavnom, radovi izvodili na onim projektima koji su otpočeli u prethodnim godinama.

Tablica 1. Usporedna analiza vrijednosti ugovorenih i izvršenih radova građevinskih poduzeća SRH u prvim kvartalima 1964. i 1965. godine (u dinarima i postocima) / **Table 1.** Comparative analysis of the values of contracted and completed projects by construction companies in the Socialist Republic of Croatia (SRC) in the first quarters of 1964 and 1965 (in dinars and percentages)

	Prvi kvartal 1964.			Prvi kvartal 1965.			Index prvih kvartala 1965./ 1964.
	Planirano	Izvršeno	Index	Planirano	Izvršeno	Index	
Visoko-gradnja	60 626 000	9 355 000	15,5	66 000 000	9 000 000	13,7	96,5
Stanovi	46 677 000	5 948 000	12,8	31 000 000	9 325 000	18,3	157
Nisko-gradnja	41 267 000	6 101 000	14,8	38 500 000	6 100 000	15,6	100
Hidro-gradnja	11 317 000	1 839 000	16,2	10 000 000	2 450 000	24,5	133
Održavanje	9 434 000	1 732 000	18,4	9 500 000	2 175 000	24	125
Ukupno	169 321 000	24 975 000	14,7	155 000 000	29 050 000	18,7	103,5

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 3.

¹⁶ Isto, str. 2.

Na temelju dostupnoga arhivskog materijala, moguće je napraviti analizu poslovanja zagrebačkih građevinskih poduzeća u prvom kvartalu 1965. godine. Ti su statistički podatci uspoređeni s istim razdobljem u prethodnoj godini, a prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2. Usporedna analiza vrijednosti ugovorenih i izvršenih radova zagrebačkih građevinskih poduzeća u prvim kvartalima 1964. i 1965. godine (u dinarima i postocima) / **Table 2.** Comparative analysis of the value of contracted and completed projects by Zagreb construction companies in the first quarters of 1964 and 1965 (in dinars and percentages)

Poduzeće	Prvi kvartal 1964.			Prvi kvartal 1965.		
	Planirano	Izvršeno	Index	Planirano	Izvršeno	Index
<i>Tempo</i>	10 000 000	800 000	8	11 000 000	805 000	7,3
<i>Industrogradnja</i>	6 000 000	643 000	10,7	8 000 000	946 000	11,8
<i>Novogradnja</i>	4 500 000	400 000	8,9	5 000 000	575 000	11,5
<i>Udarnik</i>	3 000 000	300 000	10	3 500 000	400 000	11,4
<i>Žugomont</i>	3 500 000	430 000	12,3	4 500 000	860 000	19,1
<i>Tehnika</i>	7 500 000	668 000	8,9	10 000 000	741 000	7,4
<i>Viadukt</i>	5 500 000	950 000	17,3	6 500 000	1 100 000	17
<i>Hidrotehnika</i>	4 000 000	540 000	13,5	5 000 000	750 000	15
<i>Hidroelektra</i>	7 200 000	1 000 000	14	5 800 000	1 400 000	24,2
<i>Vladimir Gortan</i>	3 500 000	900 000	26	4 800 000	960 000	20
<i>Žugobeton</i>	1 800 000	340 000	18,9	3 800 000	550 000	14,5
Ukupno	56 500 000	6 971 000	12,3	67 900 000	9 087 000	13,38

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 4.

Ako se analiziraju podatci iz prethodnog tabličnog prikaza, vidljivo je da su sva spomenuta poduzeća, izuzev *Hidroelektre*, imala porast ugovorenih i provedenih radova u prvom kvartalu 1965. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini. Sveukupno je to povećanje u 1965. iznosilo 13,5%. Osim toga, u analiziranom razdoblju povećao se fizički opseg proizvodnje građevinskog materijala za 3,2%. To se poboljšanje ponajprije odnosilo na unapređenje proizvodnje proizvoda od opeke, tehničkog kamena, pečenog i hidratiziranog vapna, krovne ljepenke i bitumenskih proizvoda. Međutim, kod proizvodnje cementa, kao glavnog nositelja građevinske industrije, smanjena je proizvodnja za 7%.¹⁷

¹⁷ Isto, str. 5.

Problem opskrbe građevinskih poduzeća cementom bio je akutan, ne samo na području SRH, već i u cjelokupnoj SFRJ. Da bi se taj problem minimizirao, u Beogradu je 25. ožujka 1965. održan sastanak u prostorijama Savjeta za građevinarstvo Savezne privredne komore na kojemu su prisustvovali svi sekretari savjeta privrednih komora pojedinih republika radi dogovora o raspodjeli uvoznog kontingenta cementa od 550 000 tona. Osim raspodjele uvoznog cementa, na tome je sastanku analizirana i domaća proizvodnja ove vrste građevinskog materijala.

Tablica 3. Usporedna analiza domaće proizvodnje cementa i njegova uvoznog kontingenta prema pojedinim republikama SFRJ u 1965. godini (u tonama i postocima) / **Table 3.** Comparative analysis of domestic cement production and its import quotas by individual republics of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) in 1965 (in tons and percentages)

Država	Domaća proizvodnja	Uvozni kontingent	Ukupno	Udio u ukupnoj količini cementa (%)	Udio građevinskih radova u ukupnim radovima (%)
Bosna i Hercegovina	260 600	175 000	435 600	13,2	13,9
Crna Gora	86 200	15 000	101 200	3,1	2,1
Hrvatska	832 300	90 000	922 300	28,1	22,9
Makedonija	254 500	40 000	294 500	8,9	8,3
Slovenija	444 300	50 000	494 300	15	16,8
Srbija	862 800	180 000	1 042 800	31,7	36
Ukupno	2 740 700	550 000	3 290 700	100	100

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 9.

Prema podacima iz Tablice 3, vidljivo je da je preko polovice domaće proizvodnje i uvoznog kontingenta cementa otpadalo na Hrvatsku i Srbiju, republike koje su također imale i najveće postotke njegova korištenja u građevinskim radovima. Najmanje dogovorene količine domaće proizvodnje i uvoznog kontingenta, kao i postotaka korištenja u građevinskoj proizvodnji, imale su Crna Gora i Makedonija.

Na spomenutom sastanku od 25. ožujka 1965. su, kao osnova za raspodjelu uvoznog cementa, korišteni opseg građevinskih radova u pojedinim republikama te količine koje su dogovorene u okviru domaće proizvodnje. Usto, prilikom dogovora došlo se do ocjene da sve potrebe niti u jednoj od republika, napose u kontekstu široke potrošnje, neće biti moguće podmiriti.¹⁸

¹⁸ Isto, str. 9.

Prema dostupnoj arhivskoj dokumentaciji, u Tablici 4 prikazana je ukupna potrošnja cementa u SRH prema kotarevima u 1963. i 1964. godini. Ti statistički podatci sadržavaju i ukupne količine uvezenog cementa u tome razdoblju.

Tablica 4. Ukupna potrošnja cementa u SRH prema kotarevima u 1963. i 1964. godini (u tonama i postocima) / **Table 4.** Total cement consumption in the SRC by district in 1963 and 1964 (in tons and percentages)

Kotar	1963.	1964.	Indeks 1963/64.
Karlovac	37 468	95 187	254
Split	201 605	323 059	160,2
Pula	39 946	61 424	153,8
Osijek	71 923	103 762	144,3
Bjelovar	35 850	42 679	119
Rijeka	78 589	93 403	118,8
Zagreb	201 326	254 929	126,6
Varaždin	33 429	34 957	104,6
Sisak	38 033	33 682	88,6
Ukupno	738 169	1 043 082	141,1

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Izvršenje plana građevinarstva i građevne industrije u I. kvartalu s problematikom – Prilog zapisniku XI. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 4. lipnja 1965., br. XIV/3-1/407., str. 10.

Uočava se da je najveće povećanje proizvodnje i uvoza cementa u 1964. u odnosu na 1963. bilo prisutno u karlovačkom, splitskom i pulskom kotaru, dok je najmanje povećanje zabilježeno u kotarevima Sisak, Varaždin i Bjelovar. Sveukupno gledajući, proizvodnja i uvoz cementa u prikazanim kotarevima povećala se za 41,3% u 1964. u odnosu na prethodnu godinu.

Teška situacija u opskrbi jugoslavenskoga građevinskog sektora bila je izrazito vidljiva i u pogledu betonskog željeza. Naime, željezara *Zenica*, kao najveći opskrbljivač jugoslavenskog tržišta takvim materijalom, na početku 1964. planirala je ukupnu proizvodnju od 220 000 tona lakih, srednjih i teških željeznih profila. Od tih količina, na kraju spomenute godine ostvarena je proizvodnja od 208 000 tona, što je za 12 000 tona manje od planiranih godišnjih vrijednosti. Usto, jugoslavenska građevinska poduzeća oskudijevala su i s ravnim staklom te instalacijskim materijalima, što je nepovoljno utjecalo na realizaciju planiranih građevinskih projekata.¹⁹

¹⁹ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Problemi snabdjevanja građevinarstva materijalima u 1964. i ocjena potreba za 1965. godinu – Prilog zapisniku 10. sjednice Privredne komore SRH, Savjeta za građevinarstvo, građevnu industriju i promet od 21. siječnja 1965., br. XIV/3-1/22., str. 1–2.

2. Integracija poslovnih organizacija u građevinskom sektoru u SRH

Od sredine 1950-ih na području komunističke Jugoslavije često su mijenjane organizacijske forme udruživanja unutar građevinskog sektora, što je nedvojbeno ukazivalo na to da vlasti nisu uspijevale pronaći najadekvatnije rješenje koje bi zadovoljilo interese poduzeća. Česte su promjene bile rezultat i »administrativnog uplitanja i subjektivnih interesa, koji dovode do promjena bez suštinskih razlika u radu«. ²⁰ Da bi se bolje razumjela integracija i kooperacija poslovnih organizacija u građevinskom sektoru u SRH sredinom 1960-ih, u nastavku rada ukratko ćemo analizirati promjene u institucionalnom okviru regulacije djelovanja ove gospodarske grane.

Dana 1. ožujka 1955. Sabor Narodne Republike Hrvatske osnovao je *Udruženje građevnih poduzeća Hrvatske*. Organizacija je prestala postojati 15. siječnja 1958., s tim da je od 1. siječnja 1956. nosila naziv *Stručno udruženje građevnih poduzeća Hrvatske*. ²¹ Njezin pravni sljedbenik bila je organizacija pod nazivom *Sekcija građevne operative Hrvatske – Savezne građevne komore*, a uspostavljena je 16. siječnja 1958. godine. Ova Sekcija bila je ustrojena kao pomoćno tijelo Savezne komore, a ukinuta je na Plenumu u Crikvenici 23. svibnja 1959. te je nakon toga nastavila djelovati kao *Sekcija za Hrvatsku Udruženja građevnih poduzeća Jugoslavije*. ²² Organizacija je ime promijenila 1. listopada 1960. u *Sekcija za Hrvatsku Savjeta građevnih poduzeća Jugoslavije*. Ukinuta je 28. ožujka 1961. usvajanjem novog statuta Savezne građevne komore. ²³

Savjet za građevinarstvo, kao upravljačko tijelo na razini Hrvatske, prvi put je formiran na temelju *Zakona o Komori za industriju i rudarstvo, saobraćaj i građevinarstvo NRH* II. studenoga 1960. godine, ²⁴ a s radom je otpočeo 28. ožujka 1961. nakon osnivačke skupštine u Dubrovniku. Prije njegove uspostave u Hrvatskoj su postojala samo republička udruženja prema pojedinim granama građevinske djelatnosti. Osnivanjem jedinstvenih gospodarskih komora na saveznoj, republičkoj i kotarskoj razini u 1962. taj je Savjet, na temelju članka 4. *Zakona o osnivanju jedinstvenih komora*, ustrojen kao »komorsko tijelo« i u novoj republičkoj komori, a definitivno je konstituiran 1. veljače 1963. godine. ²⁵

²⁰ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Problemi integracije, kooperacije i poslovnih udruživanja u oblasti građevinarstva – Prilog zapisniku X. sjednice Savjeta za građevinarstvo Privredne komore SRH od 21. siječnja 1965., br. XIV/3-1/22., str. 15.

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, str. 16.

U uvodnom dijelu rada kazano je da je pomanjkanje koordiniranog rada sudionika u građevinskom sektoru, odnosno nedovoljna povezanost proizvođača građevinskog materijala s procesom projektiranja i izvođenja radova, onemogućavala uspješniju primjenu modernijih i jeftinijih radnih procesa, što je u konačnici rezultiralo slabim poslovnim rezultatima.

Radi rješavanja tih problema u 1964. započeo je proces integracije, osnovni cilj koje je bio koncentracija sredstava za proizvodnju, stvaranje opremljenijih kapaciteta te unapređenje specijaliziranosti za određene radove u cilju provedbe učinkovite podjele rada i smanjenja troškova. Daljnji ciljevi integracije očitovali su se u potrebi omogućavanja serijske proizvodnje, izvođenja radova većeg opsega te proizvodnje određenih tipskih vrsta građevinskog materijala. Njihova je realizacija trebala pridonijeti ubrzanom napuštanju zanatskog oblika proizvodnje.²⁶

Prema mišljenju političkih tijela SKJ, spajanja građevinskih poduzeća mogla su biti uspješna ako su pripadala srodnim ili dopunskim djelatnostima, a stupanj razvoja kojih je bio na približno istoj razini. Spajanje takvih poduzeća trebalo je pridonijeti poboljšanju proizvodnih sredstava, te unaprjeđenju stručne razine i kompletiranju kadrova, a sve u cilju stvaranja uvjeta za veći stupanj proizvodne aktivnosti. Zato je svako spajanje trebalo biti oprezno pripremljeno.

»Ne bi trebalo dozvoljavati i pristupati brzom fuzioniranju, a naročito trebalo bi izbjegavati forsiranje fuzije i uticaja sa strane. Bilo bi korisno da svakoj fuziji prethodi ekonomsko-tehnička analiza kroz koju bi se sagledalo objektivne posljedice fuzije, kako pozitivne tako i negativne, da bi se tome mogli prilagoditi i postupci fuzije i odluke u vezi s tim.«²⁷

Kooperaciji u građevinskom sektoru također se pristupalo na sličnim osnovama. Njezinom uspješnom provedbom trebalo se neutralizirati zaostajanje u pripremi tehničke dokumentacije, što je bio jedan od najčešćih razloga neučinkovite građevinske operative prilikom izvođenja radova.²⁸ Osim toga, bliža suradnja izvođača radova i projekatana omogućavala bi izradu preciznijih kalkulacija u okviru projektne i tehničke dokumentacije, što je trebalo pridonijeti stabilizaciji cijena i omogućiti točnije sagledavanje i utvrđivanje financijskih iznosa potrebnih za izgradnju pojedinih objekata.

Kooperacijom su bili obuhvaćeni i proizvođači građevinskog materijala, koji su svoju proizvodnju trebali uskladiti s potrebama tekuće izgradnje. Njihova uspješ-

²⁶ Isto, str. 4.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, str. 5.

na participacija u tome procesu uvelike bi unaprijedila serijsku proizvodnju određenih tipova građevinskih materijala korištenjem modernijih proizvodnih sustava.

Pomno proučeni financijsko-proizvodni planovi, koji su se zasnivali na ekonomskoj zainteresiranosti i korisnosti pojedinih poduzeća, bili su osnova za pokretanje poslovnih udruženja u građevinskom sektoru u SFRJ. Ona su trebala znatno utjecati na unapređenje specijalizacije u proizvodnji i međusobnom povezivanju radi smanjenja troškova i osiguranja serijske proizvodnje. S obzirom na to da su pojedina poslovna udruženja svojim radom bila prisutna na većim geografskim područjima, imala su veća financijska sredstva koja su ulagala u istraživanje i razvoj te primjenu modernijih tehnologija. Partijska tijela vlasti predviđala su posebnim propisima regulirati da u budućim razdobljima ovi oblici građevinskih udruženja imaju vlastite financijske fondove, sredstva kojih bi se namjenski trošila za razvoj znanstveno-istraživačkog rada i poboljšanje stručnosti zaposlenih kadrova. Fondovi su se trebali formirati iz sredstava koje su poslovne organizacije ostvarivale na temelju tekućeg poslovanja. Takav način rada omogućivao bi im i participaciju na inozemnim tržištima.²⁹

Poslovna udruženja u koje su bile inkorporirane organizacije iz cjelokupnog SFRJ imale su sjedišta u Zagrebu i Beogradu. Jedno od najuspješnijih poslovnih udruženja sa sjedištem u Zagrebu bilo je poduzeće *Ingra*. Obuhvaćalo je organizacije za projektiranje energetskih i hidrotehničkih objekata, kao i proizvođače industrijske opreme.³⁰

Drugo zagrebačko građevinsko poslovno udruženje bilo je *Žucema*. U svome je sastavu imalo sve jugoslavenske proizvođače cementa, s ciljem unapređivanja njihova poslovanja, napose s aspekta konkurentnije proizvodnje, poboljšanja tehnoloških procesa, učinkovitijeg usmjeravanja investicija te uspješnijeg istraživanja tržišta.³¹

Od poslovnih udruženja koja su imali sjedište u Beogradu, a koja su svojim radom obuhvaćala i poduzeća iz SRH, valja navesti *Kamergran*, poslovno udruženje proizvođača kamena i mramora, *Montinvest*, poslovno udruženje montažnih poduzeća Jugoslavije, *Poslovno udruženje proizvođača krečarske industrije*, *Poslovno udruženje proizvođača gipsa i gipsanih prefabrikata* i *Poslovno udruženje proizvođača škarske industrije*.³²

²⁹ Isto, str. 7.

³⁰ Isto, str. 16.

³¹ Isto.

³² Isto.

Što se tiče poslovnih udruženja, djelatnost kojih se djelomično ili u cjelini proizvodila na prostoru SRH, najbolji rezultati u korištenju građevinske operative i poboljšanju industrije građevinskog materijala i stambenoj izgradnji ostvareni su na prostoru Zagreba. Na tome je području, uglavnom, prevladavala orijentacija na osposobljavanje kompletnih inženjering kombinata u okviru kojih je bilo moguće postići specijaliziranu industrijsku izgradnju stanova, ponajprije na temelju primjene montažnih i polumontažnih sustava izvedbi.

Nositelj montažne izgradnje na području Zagreba, opseg poslova kojega je uključivao i završne radove na temelju poslovno-tehničke suradnje, bilo je poduzeće *Jugomont*. Proizvodni kapacitet ove organizacije bio je temeljen na suvremenim tehničko-tehnološkim koncepcijama. Prema projekcijama partijskih tijela vlasti, ovo je poduzeće do kraja 1966. trebalo realizirati izgradnju 3000 stambenih objekata.³³

Građevinsko poduzeće *Tempo* izvodilo je projekte visokogradnje. Kapacitet ove organizacije bio je 1000 polumontažnih stanova, koji su uglavnom bili projektirani prema vlastitom inženjeringu.³⁴

Vodeća inženjering organizacija za izgradnju polumontažnih stambenih objekata na području Zagreba bilo je poduzeće *Novogradnja*. Imalo je kapacitet izgradnje 3000 stanova, a u svome je poslovanju obuhvaćalo proizvođače građevinskog materijala poput, primjerice, pjenobetona, ekspanzirane gline i ciglenih blokova.³⁵

Poslovno udruženje koje je provodilo projektiranje poslova proizvođačima prema njihovim osnovnim tehnologijama bilo je *Inženjering-Projekt*. Obuhvaćalo je proizvođače drvene mase te prerađivače metala i objekata temeljenih na mineralnim vezivima.³⁶

Analizirana poslovna udruženja s područja Zagreba putem ugovora ostvarila su sredinom 1960-ih suradnju s poduzećem *Spačva* iz Vinkovaca, *Drvno-industrijskim postrojenjem* iz Ogulina, *Drvno-industrijskim postrojenjem* iz Novog Vinodolskog te *Drvomontom* iz Zagreba.³⁷ Osim toga, u području prerade metala ostvarena je suradnja s poduzećima *Soko* iz Mostara, *Palk* iz Ražina i *Gramatom* iz Zagreba.³⁸ Za razliku od drugih oblika kooperacije, spomenute se poslovne suradnje nisu ostvari-

³³ Isto, str. 17.

³⁴ Isto.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 18.

³⁸ Isto.

vale isključivo radi boljeg plasmana proizvoda na tržištu, već zbog uspješnije podjele rada u cilju unapređenja standardizacije i ostvarenja serijske proizvodnje, što je u konačnici trebalo rezultirati smanjenjem troškova poslovanja.³⁹

Najvažnije građevinsko poslovno udruženje u Rijeci bilo je *Inžinjeri*, koji je s radom započeo u svibnju 1964., specijaliziravši se za industrijsku i polumontažnu izgradnju stambenih i turističkih objekata. *Inžinjeri* su pripadala poduzeća kojima je primarna djelatnost bila visokogradnja i proizvodnja građevinskog materijala poput *Jadrana*, *Primorja* i *Betongrada*.⁴⁰

Tehnogradnja – *Ivan Lavčević* bilo je najdominantnije poslovno udruženje na području Splita. U svojem je vlasništvu imalo tvornicu svježeg betona, što mu je omogućavalo izgradnju 2000 stambenih objekata godišnje.⁴¹

U odnosu na druga područja u SRH, rukovodeća politička tijela SKH jače su inzistirala na specijalizaciji građevinskog sektora u splitskom kotaru. Taj je proces započeo početkom 1964. godine. No, postojale su poslovne organizacije koje nisu prihvaćale takav način rada, poput primjerice poduzeća *Melioracija*. Usto, Privredna komora u Splitu otpočela je sredinom 1964. s inicijativom stvaranja četiriju građevinskih centara koji su trebali biti smješteni u Zadru, Šibeniku, Makarskoj i Dubrovniku. Ta je vrsta organizacije trebala rezultirati bržim povezivanjem građevinskih poduzeća u Dalmaciji.⁴²

Na splitskom je području bila izrazito vidljiva negativna uzročno-posljedična veza između neuspješne građevinske djelatnosti i razvoja turizma. Naime, unapređenje potonjeg zahtijevalo je intenzivnu izgradnju stambenih i komunalnih objekata te prometnica, koje je, zbog nedostatka proizvodnog materijala te slabe organizacije cementne industrije i građevinskog zanatstva, na splitskom području bilo neuspješno provođeno. Zato su partijska tijela vlasti krajem 1964. velik naglasak na ovome području počela stavljati na rekonstrukciju postojećih kapaciteta u cementnoj industriji. Također, u pogledu opekarske industrije organizirano je niz savjetovanja na temelju kojih je postignut sporazum o novoj podjeli rada i prijelazu na proizvodnju konkurentnijeg asortimana. Time se trebalo omogućiti minimiziranje sezonskoga karaktera rada u ovoj gospodarskoj grani, odnosno ostvariti transformaciju na kontinuirano cjelogodišnje poslovanje.⁴³

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto, str. 19.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str. 20.

⁴³ Isto.

Koncepcija razvoja industrije ukrasnoga kamena na splitskom području u razdoblju analiziranom u ovome članku nije bila jasno definirana. Sva dotadašnja nastojanja da se unaprijedi ova gospodarska grana bila su usmjerena na postizanje dogovora o razvoju i eventualnoj organizaciji jednog dalmatinskog poduzeća u toj djelatnosti. S druge strane, poboljšanje industrije gipsa postupno se provodilo, ali samo zbog toga jer se ta grana u spomenutom razdoblju tek počela formirati. Na temelju inicijative Privredne komore u Splitu, koja je, u suradnji s kninskom komunom kreirana krajem 1964., bilo je planirano da se u budućem razdoblju na tome području počne izgrađivati industrija poluproizvoda i proizvoda od gipsa.⁴⁴

Udruženje građevnih poduzeća Srednje Hrvatske, sa sjedištem u Daruvaru, okupljalo je poslovne-radne organizacije iz Siska, Petrinje, Ivanić Grada, Pakraca i Kutine. Prema dostupnoj arhivskoj dokumentaciji, ova su poduzeća, »putem tehničko poslovne suradnje, naročito u razmjeni i nadopuni sredstava za proizvodnju, postizala dobre rezultate«.⁴⁵

Područje osječkoga kotara bilo je karakteristično po planu da se u razdobljima koja izlaze izvan vremenskog okvira ovoga članka provede horizontalna integracija građevinskih poduzeća, što je, u praktičnom smislu, značilo da se na tome teritoriju trebaju oformiti »jaka poduzeća«.⁴⁶ Bile su predviđene dvije takve organizacije. Jedno poduzeće trebalo je biti specijalizirano za izgradnju objekata kojima je temeljna namjena bilo unapređenje društvenog standarda, dok je rad drugoga trebao biti povezan s cestogradnjom i izgradnjom industrijskih objekata. Osim toga, Privredna komora u Osijeku planirala je u 1966. pripajanje *Osječkom poduzeću za stambenu izgradnju* poduzeća u Belom Manastiru, Valpovu, Donjem Miholjcu, Našicama i Slatini.⁴⁷ Isto tako, spomenutim su se planovima trebala organizacijski ojačati postojeća poduzeća građevinske operative u Slavonskom Brodu, Vinkovcima i Vukovaru. Kao i u slučaju Osijeka, u tim je mjestima trebalo u 1966. ujediniti pojedine zanatske radnje u jedno poduzeće koje bi se bavilo završnim radovima.⁴⁸

U svibnju 1964. u Vinkovcima je, na temelju spajanja *Građevinskog poduzeća i industrije građevinskog materijala Beton* i opekarne *Dilj*, oformljen *Industrijsko građevni kombinat*, organizacija koja je putem vlastitog projektiranja imala mogućnost izgradnje 500 stambenih jedinica na godišnjoj razini.⁴⁹

⁴⁴ Isto, str. 20–21.

⁴⁵ Isto, str. 21.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto, str. 22.

⁴⁹ Isto, str. 23.

Iako će u drugome dijelu ovoga članka biti potanko analizirana situacija u građevinskom sektoru u karlovačkom kotaru, na ovome je mjestu važno napomenuti da se u karlovačkoj općini u 1964. provelo ujedinjavanje poduzeća *Građevinar* i *Novotehna*. Građevno poduzeće *Žanko Štokan* iz Duge Rese u istome je razdoblju pripojeno *Tempu* iz Zagreba. Nakon toga je ono nastavilo djelovati kao samostalni pogon u okviru zagrebačkog poduzeća.⁵⁰

Od 1961. do 1964. u pulskom građevinskom poduzeću *Tehnomont* došlo je do niza integracijskih zahvata. U tome su razdoblju ovome poduzeću pripojena *Opća instalaterska zadruga Pula*, *Kamenoklesarska zadruga Pula*, *Zanatsko-bravarska zadruga Konstruktor*, *Zanatsko-vodoinstalaterska zadruga Hidraulik* i *Limarsko-pokriivački Pogon DES*.⁵¹

Glavni motivi koji su determinirali spomenuta spajanja bili su težnja za poboljšanjem specijalizacije u proizvodnim procesima, koncentracija materijalnih i ljudskih snaga te centralizacija građevinske operative. Pripojena su poduzeća nakon spajanja zadržala status samostalnih organizacijskih jedinica.⁵²

Na pulskom je području sredinom 1960-ih postojala i *Građevinska inženjering organizacija* (GIO), koja je u svome sastavu imala nekoliko projektnih organizacija, više radnji namijenjenih provedbi završnih radova, kao i *Industriju građevinskog materijala Siporex*. GIO je bio osposobljen za izgradnju stambenih i turističkih objekata.⁵³

Za razliku od prethodno analiziranih područja u SRH, u varaždinskom kotaru postojao je velik broj malih građevinskih poduzeća, koja su se sredinom 1960-ih počela ujedinjavati, odnosno pripajati većim i poslovno uspješnijim organizacijama. Primjerice, u općini Varaždin u cilju lakše opskrbe ciglarskim proizvodima poduzeću *Zagorju* pripojena je ciglana u Turčinu. U drugoj polovici 1964. u sastav *Zagorja* ušla su poduzeća *Beton* i *Gradnja* iz Varaždina. Usmjeravanjem poduzeća *Beton* na izradu betonskih elemenata, *Zagorje* je željelo ostvariti osnovu za polumontažni i montažni sustav izgradnje stambenih objekata. Do trenutka ovoga spajanja, na varaždinskom se području niti jedno poduzeće nije organizirano bavilo izgradnjom i održavanjem stambenih jedinica.⁵⁴

U istome je razdoblju u općini Čakovec provedeno spajanje ciglana u Šenkovcu, Mihovljanu i Belici poduzeću *Međimurje*. Nakon toga je ovoj poslovnoj organiza-

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto, str. 24.

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto, str. 25.

ciji pripojen i *Zanatski servis*. Ovim integracijskim procesima uglavnom je objedinjena cjelokupna građevinska djelatnost u čakovečkoj općini.⁵⁵ Za područje varaždinskog kotara još je vrijedno napomenuti da je u drugoj polovici 1964. u općini Ivanec stvoreno poduzeće *IGM*, sa sjedištem u Lepoglavi.⁵⁶

Razvoj građevinarstva na području sisačkoga kotara išao je u smjeru njegove specijalizacije u tri integracijska centra: Sisak, Ivanić-Grad i Novska. Sisak je trebao okupljati građevinsku operativu južnog dijela kotara na poslovima visokogradnje, dok su se Ivanić-Grad i Novska trebali specijalizirati u industrijskoj izgradnji stanova namijenjenih zadovoljenju tržišnih potreba.⁵⁷

3. Opće prilike u građevinskom sektoru karlovačkoga kotara (1964–1965)

Karlovački se kotar sastojao od općina Donji Lapac, Duga Resa, Gospić, Gračac, Karlovac, Ogulin, Otočac, Ozalj, Slunj, Titova Korenica, Vojnić, Vrbovsko i Vrginmost.⁵⁸ Građevinski je sektor u karlovačkom kotaru u 1964., u odnosu na 1963., zabilježio velik porast djelatnosti, povećavši ukupni prihod za 90%. Pобољшanje poslovnih rezultata uglavnom se ostvarivalo u domeni građevinske operative unutar koje je predvodnik bilo poduzeće *Novotehna*. Povećanje djelatnosti ovoga poduzeća imalo je presudni utjecaj na uspješnost kretanja građevinske djelatnosti na cjelokupnom području karlovačkoga kotara.⁵⁹ Usporedbe radi, navest ćemo podatak da je vrijednost građevinskih radova u 1964. u odnosu na 1963. na cjelokupnom teritoriju SFRJ porasla za 21%, dok je na području SRH ova kategorija bila na razini od 22%,⁶⁰ što upućuje na činjenicu da je karlovački kotar bio jedno od najuspješnijih područja u SFRJ u pogledu realizacije poslovno-financijskih rezultata u građevinskom sektoru.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto, str. 27.

⁵⁸ Nikola Perković, »Pravni segment poslovanja poduzeća u karlovačkom kotaru (1963.-1965.)«, *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, 19, bez broja, 2024, str. 75.

⁵⁹ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Prikaz poslovanja privrednih organizacija iz oblasti industrije, građevinarstva i saobraćaja u 1964. godini – Prilog zapisniku sjednice Upravnog odbora Sekcije za industriju, građevinarstvo i saobraćaj od 1. travnja 1965. godine, str. 7.

⁶⁰ Isto.

Tablica 5. Usporedna analiza udjela pojedinih projektnih aktivnosti u ukupnom prihodu građevinskog sektora u karlovačkom kotaru u 1963. i 1964. godini (u postocima) / **Table 5.** Comparative analysis of the share of individual project activities in the total revenue of the construction sector in the Karlovac district in 1963 and 1964 (in percentages)

Vrsta građevinske aktivnosti	1963.	1964.
Projektna djelatnost	4	2
Operativa	73	83
Komunalna poduzeća	23	15
Ukupno	100	100

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Prikaz poslovanja privrednih organizacija iz oblasti industrije, građevinarstva i saobraćaja u 1964. godini – Prilog zapisniku sjednice Upravnog odbora Sekcije za industriju, građevinarstvo i saobraćaj od 1. travnja 1965. godine, str. 7.

Kao što je vidljivo, smanjenja postotnih udjela pojedinih građevinskih aktivnosti u karlovačkom kotaru u 1964. u odnosu na 1963. bila su u domeni projektne djelatnosti i rada komunalnih poduzeća. Pa ipak, povećanje građevinske operative za 10% imalo je presudan utjecaj na ukupno povećanje prihoda građevinskog sektora od 90%. Povećanju te aktivnosti uvelike je pridonosila i blaga zima te izmještanje radova *Novotehne* u toplije, morske krajeve.⁶¹

Utrošena sredstva građevinskih poduzeća u karlovačkom su kotaru u 1964. u odnosu na 1963. porasla za 113%.⁶² Ovakvo je kretanje bilo rezultat povećanja cijena materijala i većih financijskih izdataka za kooperantske usluge. U spomenutim vremenskim intervalima ostvareni dohodak bio je veći za 58%, a doprinos iz dohotka za 60%. Međutim, oko 44% doprinosa iz dohotka bilo je ustupljeno fondovima poslovnih organizacija.⁶³ Čisti prihod građevinske djelatnosti u karlovačkom kotaru porastao je u 1964. u odnosu na prethodnu godinu za 58%. Veći dio povećanja te ekonomske kategorije bio je raspoređen za osobne dohotke, što je dovelo do njihova povećanja od 60%. Broj zaposlenih prosječno se povećao za 43%, a prosječna mjesečna zarada za 11%. Povećanje potonjeg pokazatelja posebno je bilo izraženo kod komunalnih poduzeća, a iznosilo je 38%. Najmanje povećanje prosječne mjesečne zarade bilo je prisutno u građevinskoj operativi te je iznosilo svega 4%.⁶⁴ Prosječni osobni dohodci jako su varirali prema pojedinim građevinskim aktivnostima. Primjerice, u projektnim organizacijama u SFRJ taj je pokazatelj iznosio 67 820 dinara, dok je prosjek za cjelokupni građevinski sektor u karlovačkom kotaru u 1964. bio na razini

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto, str. 7-8.

od 24 123 dinara.⁶⁵ S druge strane, produktivnost mjerena ostvarenim ukupnim prihodom po jednom zaposleniku u karlovačkom kotaru u 1964. u odnosu na 1963. prosječno je porasla za 26%.⁶⁶

Bez obzira na veliko proširenje građevinske djelatnosti u karlovačkom kotaru u 1964., ukupan financijski gubitak ovoga sektora u tome je razdoblju bio na razini od oko 70 000 000 dinara. Gubitci su ponajprije bili determinirani nepravovremenim i nedovoljnim osiguranjem radova u odnosu na kapacitete, financijskom nesposobnošću te kadrovskom nesređenošću poslovnih organizacija, povećanjem cijena materijala i velikom fluktuacijom radne snage.

Za razliku od 1964., u 1965. u karlovačkom je kotaru porast opsega proizvodnje i izgradnje građevinskog sektora bio znatno umjereniji. Restriktivne mjere investicijske politike, povećanje cijena i nedostatak građevinskog materijala utjecali su na to da građevinarstvo u spomenutom razdoblju nije ostvarilo veći porast proizvodnje. Unatoč tome, u prvih šest mjeseci 1965. u ovoj se gospodarskoj grani u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini povećao ukupni prihod za 29,5%, neto produkt za 41,2%, dohodak za 52,5%, a osobni dohodci za 53,5%.⁶⁷ Ove su rezultate, s druge strane, pratili veliki financijski gubitci. Tako je, primjerice, aktivnost građevinske operative u prvom polugodištu 1965. zabilježila gubitke od 40 000 000 dinara, dok su ti troškovi u istome razdoblju u prethodnoj godini bili na razini od oko 10 000 000 dinara.⁶⁸

4. Lika – Gospić

Poduzeće *Lika* iz Gospića osnovano je 1945. kao *Okružno građevno poduzeće broj 1 za Liku*. U 1949. ovoj je poslovnoj organizaciji pripojeno poduzeće *Plitvice* iz Vrhovina.⁶⁹ Uz građenje, koje je predstavljalo osnovnu djelatnost poduzeća, *Lika* je u svome sastavu imala i transportno-mehanički pogon, stolarsku, bravarsku i limarsku radionicu te kamenolom.

Lika je svojim djelovanjem više gravitirala morskim krajevima, nego Karlovcu i Zagrebu. Taj način poslovanja bio je uvjetovan nepovoljnim vremenskim prili-

⁶⁵ Isto, str. 8.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 89., Kretanje privrede za prvih 6 mjeseci 1965. godine iz oblasti industrije, građevinarstva i saobraćaja – Prilog zapisniku proširene sjednice Upravnog odbora Sekcije za industriju, građevinarstvo i saobraćaj od 8. rujna 1965. godine, str. 4.

⁶⁸ Isto.

⁶⁹ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i gubitka za građevno poduzeće Lika Gospić u 1964. godini, str. 1.

kama koje su ograničavale izvođenje građevinskih radova na ličkome području na samo šest mjeseci u godini.

Poduzeće je raspolagalo s mehanizacijom, koja je, većim dijelom, bila slabo iskorištena. To se ponajprije odnosilo na strojeve koji su se koristili u niskogradnji. U tablici 6. prikazani su pokazatelji koji su omogućili usporedbu poslovanja *Lika* u odnosu na prosječne vrijednosti tih varijabli koje su ostvarivane na području SFRJ i SRH.

Tablica 6. Usporedna analiza pokazatelja poslovanja poduzeća *Lika* u odnosu na prosjek SFRJ i SRH (u dinarima i postotcima) / **Table 6.** Comparative analysis of business performance indicators of the company *Lika* relative to the SFRY and SRC averages (in dinars and percentages)

Ekonomski pokazatelj	SFRJ	SRH	<i>Lika</i>	
			1963.	1964.
Angažirana poslovna sredstva po radniku	614	545	339	447
Oruđa za rad po radniku	529	533	408	438
Stopa sposobnosti oruđa za rad (%)	56	55	39	34
Odnos između oruđa za rad i osnovnih sredstava (%)	84	86	74	75

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i gubitka za građevno poduzeće *Lika* Gospić u 1964. godini, str. 1.

Na temelju podataka iz prethodnoga tabličnog prikaza, vidljivo je da poduzeće *Lika* zaostajalo u svim pokazateljima za prosjekom SFRJ i SRH. Pa ipak, zanimljivo je napomenuti da je, izuzev stope sposobnosti oruđa za rad, u ostalim prikazanim kategorijama *Lika* zabilježila porast u 1964. u odnosu na 1963. godinu.

Što se financijskog poslovanja *Lika* tiče, taj je segment u 1963. u odnosu na 1962. smanjen te je iznosio 94% od ukupno planiranih vrijednosti. Usporedno s tim trendom, u istom su razdoblju smanjeni ukupni troškovi, a povećani isplaćeni osobni dohodci koji nisu bili pokriveni ostvarenim čistim prihodom, što je u konačnici u 1963. rezultiralo gubitkom u iznosu od 8 391 000 dinara.⁷⁰

Početkom 1964. poslovanje u *Lici* se znatno pogoršalo, tako da je u prvom polugodištu te godine, od ukupno planiranoga godišnjeg iznosa u visini od 2 000 000 000 dinara, ostvareno tek 336 000 000 dinara prihoda. U razdoblju od lipnja do rujna 1964. situacija se uvelike popravila. Naime, ostvareni ukupni prihod dosegao je razinu od 900 000 000 dinara, što je automatski dovelo do relativnog smanjenja fiksnih troškova, tako da je gubitak u ovome razdoblju iznosio 25 223 000

⁷⁰ Isto, str. 2.

dinara.⁷¹ Do kraja 1964. ukupno ostvareni prihod bio je 1 316 000 000 dinara. Prema tome, u drugom polugodištu te godine realizirano je 75% ukupno planirane proizvodnje. S druge strane, ukupni gubitak *Lika* na kraju 1964. sveden je na iznos od 16 854 000 dinara, koji je pokriven iz rezervnog fonda toga poduzeća.⁷²

Ako se detaljnije usporede rezultati poslovanja *Lika* u 1964. u odnosu na 1963., vidljivo je da je u tome razdoblju ukupni prihod porastao za 69%, a čisti prihod za 49%, što je postignuto smanjenjem broja zaposlenika od 3% u odnosu na 1963., a dovelo je do porasta produktivnosti rada mjerenog ukupnim prihodom po jednom zaposleniku za 73%.⁷³

Tablica 7. Produktivnost rada mjerena ostvarenim ukupnim prihodom i neto produktom po jednom zaposleniku *Lika* u odnosu na prosjek SFRJ i SRH (u dinarima) / **Table 7.** Labour productivity measured by achieved total income and net product per Lika employee compared to the SFRY and SRH averages (in dinars)

Ekonomski pokazatelj	SFRJ	SRH	<i>Lika</i>	
			1963.	1964.
-	-	-		
Ukupni prihod po jednom zaposleniku	1970	1937	1193	2070
Neto produkt po jednom zaposleniku	777	772	527	798

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i gubitka za građevno poduzeće Lika Gospić u 1964. godini, str. 3.

Produktivnost rada na osnovi jednog zaposlenoga u *Lici* bila je u 1963. na razini od oko 60% prosjeka SFRJ i SRH. Sljedeće je godine taj ekonomski pokazatelj u tome poduzeću znatno porastao te je premašivao savezni i republički prosjek.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

⁷³ Isto, str. 3.

Tablica 8. Osobni dohodci zaposlenika *Lika* u odnosu na prosjek SFRJ i SRH (u dinarima) / **Table 8.** Personal incomes of Lika employees compared to the SFRY and SRH averages (in dinars)

Ekonomski pokazatelj	SFRJ	SRH	<i>Lika</i>	
-	-	-	1963.	1964.
Prosječni iznos financijskih sredstava za osobne dohotke i izdatke	536	555	348	540
Neto osobni dohodak po zaposleniku	270	279	200	303
Isplaćeni neto osobni dohodci po zaposleniku	287	290	274	293

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i gubitka za građevno poduzeće Lika Gospić u 1964. godini, str. 3.

Osobni dohodci u 1963. iznosili su svega 63% od prosjeka SRH. Iako su se u idućoj godini znatno povećali, i dalje su bili ispod republičkog prosjeka. Neto osobni dohodci u 1963. puno su zaostajali za prosjekom SRH, dok su u 1964. bili veći od republičkog prosjeka, te su ukupno iznosili 24 400 dinara.⁷⁴

Najznačajniji uzrok velikih financijskih gubitaka i znatnog zaostajanja *Lika* prema prikazanim ekonomskim pokazateljima s republičkim i saveznim prosjekom u 1963. i 1964. bio je sužen opseg radova, koji je u 1963. bio planiran u količinama koje nisu pokrivale niti 50% postojećega proizvodnoga kapaciteta. S tim u vezi, postojali su i veliki fiksni troškovi poput osobnih dohodaka zaposlenika, a koji se nisu mogli podmiriti ostvarenim čistim prihodom.⁷⁵

U prvom polugodištu 1964. poslovna se situacija naglo pogoršala. U tome su razdoblju proizvodni kapaciteti bili iskorišteni sa svega 34%, pa se zbog tako slabe produkcije nisu mogli pokrivati tekući troškovi poslovanja.⁷⁶

Velik nedostatak u svakodnevnom poslovanju *Lika* predstavljao je nedostatak stručnih rukovodećih kadrova i fizičkih radnika. Primjerice, u drugoj polovici 1964. ovo je poduzeće zapošljavalo dva građevinska inženjera, koja su imala manje od pet godina radnog staža, 14 poslovođa, jednog zaposlenika sa završenom višom upravnom školom, četiri zaposlenika sa završenom srednjom ekonomskom školom, te 14 građevinskih tehničara. Od potonjih, osam ih je imalo ovlaštenje za izvođenje građevinskih radova.⁷⁷ Usto, poslovanje *Lika* bilo je karakteristično po velikoj fluktuaciji radne snage, što je tome poduzeću stvaralo velike financijske gubitke. Ilustracije radi, *Lika* je u 1964. angažirala 756 novih zaposlenika. Od toga je bilo 749

⁷⁴ Isto, str. 3.

⁷⁵ Isto, str. 4.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto, str. 5.

radnika i sedam službenika. Ako se uzme u obzir da je prosječan broj zaposlenih u ovome poduzeću od 1960. do 1964. bio 636, vidljivo je da fluktuacija radne snage krajem 1964. bila preko 100%.⁷⁸

Tadašnja rukovodeća tijela nisu na zadovoljavajući način zastupala interese poduzeća. Posljedice toga bile su organizacijska nesređenost i nezadovoljstvo u radnom kolektivu. To je neposredno utjecalo i na velike materijalne štete, »jer su radovi ugovarani tako da se je već unaprijed znalo da će završiti sa velikim gubitkom«. ⁷⁹

Iako je na početku 1965. poslovno-financijskim planom bilo predviđeno da će *Lika* u 1965. provesti građevinske radove čija je vrijednost iznosila 1 600 000 000 dinara, do svibnja te godine ovo je poduzeće imalo ugovoreno poslova u visini od 1 000 000 000 dinara. Najznačajniji poslovi *Lika* u tome razdoblju prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 9. Ugovoreni poslovi *Lika* u 1965. godini (u dinarima) / **Table 9.** Contracted projects of *Lika* in 1965 (in dinars)

Vrsta poslova	Mjesto izvođenja radova	Iznos
Stambena izgradnja	Rijeka	300 000 000
Stambena izgradnja	Ogulin	180 000 000
Stambena izgradnja	Gospić	141 000 000
Stambena izgradnja i niskogradnja	Otočac	232 000 000
Niskogradnja	Kaluđerovac	55 000 000
Ostali radovi	Kotar Karlovac	91 000 000
Ukupno	-	999 000 000

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i gubitka za građevno poduzeće *Lika Gospić* u 1964. godini, str. 6.

5. Korana – Slunj

Građevinsko poduzeće u Slunju osnovano je 1948. kao *Kotarsko građevno poduzeće Slunj*. U početcima je ova poslovna organizacija obavljala radove samo na užem području Slunja, Cetingrada i Velike Kladuše u Bosni i Hercegovini. Dakle, podu-

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, str. 4-5.

zeće je imalo čisto lokalni karakter. Opseg poslova bio je neznatan te se, uglavnom, odnosio na adaptaciju postojećih objekata i izgradnju novih škola.⁸⁰

Ekspanzija investicijskih ulaganja i velika potražnja za izvođačima građevinskih radova te želja lokalnih vlasti da imaju veće i konkurentnije građevinsko poduzeće bili su uzrokom *Koranina* prerastanja lokalnih granica i povećanja opsega poslovanja. Pa ipak, povećanje djelatnosti nije bilo praćeno poboljšanjem tehničke opremljenosti i stručnih kadrova poduzeća, tako da ono nije moglo učinkovito izvoditi radove, što joj je trebalo omogućiti konkurentniji položaj u odnosu na druge poslovne organizacije ove vrste.

Nedostatak kapaciteta za provedbu ugovorenih radova prisililo je *Koranu* da tijekom 1960. užurbano otpočne s nabavom sredstava za rad, kao i osiguranjem učinkovita voznog parka. Izvor financijskih sredstava putem kojih su se trebali realizirati ti ciljevi bili su uglavnom bankarski krediti, koji se, uslijed slabe provedbe poslova, odnosno nemogućnosti njihove naplate, nisu mogli na vrijeme podmiriti.⁸¹

Od početka 1960-ih *Korana* je svoje povećane proizvodne kapacitete većim dijelom koristila na gradilištima izvan njezina sjedišta. Tako je u 1961. provodila radove na području Bihaća, Ogulina, Skrada, Vrbovskog, Rijeke, Karlovca i Duge Reše.⁸²

Strategija izvođenja radova na više gradilišta u istome vremenskom razdoblju još je više potencirala nedostatak *Koraninih* proizvodnih kapaciteta i slabu organizaciju rada. Isto tako, zbog razbacanosti gradilišta, bila je otežana kontrola centralne uprave poduzeća nad provedbom ugovorenih poslova, pa se, prema mišljenju partijskih tijela vlasti, »izboru rukovodioca gradilišta treba posvetiti veća pažnja, jer o njegovim stručnim, organizatorskim i ostalim kvalitetama u velikoj mjeri ovisi disciplina na radu i efikasnost posla«.⁸³

Otpočinjanje radova na više gradilišta istovremeno zahtijevalo je i visoku stopu angažiranja obrtnih sredstava. Pošto je rad poduzeća u trenucima njegova osnivanja trebao biti namijenjen samo užem području, lokalne vlasti dodijelile su mu neznatna obrtna sredstva, koja su bila nedostatna za kreditiranje i nabavu materijala potrebnog velikom broju gradilišta. Lokalni investitori uglavnom nisu mogli osigurati ni propisane avanse kojima su se trebali financirati početni radovi. Zato je poduzeće u razdoblju od 1960. do 1964. imalo blokiran žiro račun te zbog toga nije moglo

⁸⁰ HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka za građevno poduzeće Korana – Slunj, str. 1.

⁸¹ Isto.

⁸² Isto, str. 1-2.

⁸³ Isto, str. 2.

voditi samostalnu politiku financiranja. Takav način rada je kao posljedicu imao povećane troškove, napose u pogledu plaćanja zateznih kamata i troškova sudskih tužbi zbog kašnjenja u provedbi ugovorenih poslova.⁸⁴

Tablica 10. Prikaz troškova *Korane* nastalih radi kašnjenja u provedbi ugovorenih poslova od 1961. do 1964. godine (u dinarima) / **Table 10.** Overview of Korana's expenses incurred due to delays in the implementation of contracted projects from 1961 to 1964 (in dinars)

Godina	Sudski troškovi	Zatezne kamate	Ukupno
1961.	16 164 000	12 994 000	29 158 000
1962.	10 612 000	14 953 000	25 565 000
1963.	6 623 000	11 322 000	17 945 000
1964.	12 745 000	22 271 000	35 016 000
Ukupno	46 144 000	61 540 000	107 684 000

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka za građevno poduzeće Korana – Slunj, str. 3.

Ako se analiziraju statistički podatci iz prethodne tablice, vidljivo je da je od 1961. do 1963. postojala tendencija pada sudskih troškova i zateznih kamata koje je *Korana* morala plaćati. No, u 1964. u odnosu na 1963. ti su troškovi povećani za 100%.

Važno je napomenuti da je *Korana* većinu sirovina i materijala nabavljala putem maloprodajne trgovačke mreže, u okviru koje se morala plaćati velika provizija za posredovanje.⁸⁵

Od 1962. do 1964. došlo je do relativnog smanjenja investicijske potrošnje pa *Korana* nije bila u mogućnosti ugovoriti nove poslove, već se uglavnom orijentirala na realizaciju ranije ugovorenih građevinskih radova.⁸⁶

Opisani problemi, s kojima se *Korana* suočavala od početka do sredine 1960-ih, rezultirali su neprekidnim financijskim gubitcima iskazanim u poslovnim knjigama ovoga poduzeća.

⁸⁴ Isto.

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto.

Tablica 11. Financijski gubitci *Korane* od 1961. do 1964. godine (u dinarima) / **Table 11.** Financial losses of *Korana* from 1961 to 1964 (in dinars)

Godina	Financijski gubitak
1961.	15 727 000
1962.	12 975 000
1963.	9 174 000
1964.	36 614 000

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka za građevno poduzeće *Korana* – Slunj, str. 3.

Iako se financijski iznosi razlikuju, situacija prikazana u prethodnoj tablici pokazuje identičnu tendenciju kretanja kao i u pogledu *Koranina* plaćanja sudskih troškova i zateznih kamata. Svakako, zanimljivo je primijetiti da su financijski gubitci ovoga poduzeća u 1964. u odnosu na prethodnu godinu bili veći za 400%.

Sveukupno gledajući, *Korana* je u 1964. ušla s dogovorenim poslovima u iznosu od 242 000 000 dinara. Tek je u svibnju iste godine poduzeće uspjelo dogovoriti provedbu poslova u Karlovcu, Pisarovini, Jastrebarskom te na Plitvičkim Jezerima. U odnosu na godišnju planiranu iskorištenost kapaciteta u visini od 1 000 000 000 dinara, do kraja 1964. realizirano je 663 000 000 dinara, odnosno 66%.⁸⁷

U nedostatku radova, *Korana* je često znala sudjelovati s otvorenim ponudama na licitacijama, a sve u cilju povećanja opsega proizvodnje. Zbog visokih fiksnih troškova mjerenih po jedinici proizvoda, kalkulacije radova u spomenutim ponudama uglavnom su bile »nategnute«, to jest osiguravale su vrlo male rezerve za eventualne promjene u kretanjima zaliha, te povećanju cijena ili osobnih dohodaka.⁸⁸

Koranini dobavljači nerijetko su, radi nemogućnosti pravovremenog plaćanja, odbijali narudžbe proizvodnog materijala, pa čak i odgađali isporuku unaprijed dogovorenih količina. Tako se materijal, za koji se smatralo da je osiguran te da će na vrijeme stići na gradilište, morao »hitno tražiti na drugoj stranik«.⁸⁹ U toj situaciji, koja je bila prisutna tijekom cijele 1964., nabavna služba nije mogla raditi na temelju principa ekonomičnosti, to jest istraživanja tržišta i pronalaska najpovoljnijeg izvora nabave. Zato se često događalo da su materijali nabavljeni od dobavljača koji je bio jako udaljenog od gradilišta na kojemu je *Korana* provodila radove, tako da su plaćani veliki transportni troškovi koji su uvećavali konačne cijene sirovina. Zbog opisane nestašice cementa i nedostatka opeke *Korana* je njihovu nabavu provodila čak i u

⁸⁷ Isto, str. 3.

⁸⁸ Isto, str. 4.

⁸⁹ Isto.

Srbiji. Tamo su slali vlastite kamione male tonaže »koji su pred tvornicama čekali nekada i po 5 dana dok bi došli na red na utovar«. ⁹⁰ Zato su cijene nabavljenog materijala bile više od onih s kojima se kalkuliralo na početku godine.

S obzirom na tendenciju povećanja osobnih dohodaka radnika, *Korana* je u veljači i lipnju 1964. povišivala razinu te ekonomske kategorije. No, ta povećanja nisu bila predviđena kalkulacijama za provedbu radova koje su izrađivane na početku godine, pa je to neminovno rezultiralo većim troškovima. Prema javnim istupima rukovodećega kadra *Korane*, ova su povećanja učinjena radi »moralnog razloga brige o čovjeku i povećanju standarda« te osiguranja konkurentskog položaja ovoga poduzeća na tržištu. ⁹¹

U 1963. *Korana* je prosječno isplaćivala osobne dohotke u iznosu od 18 866 dinara. Zbog povećanja životnih troškova tako niski osobni dohodci nisu se mogli održati. Osim toga, već je spomenuto da je fluktuacija radne snage u građevinarstvu u odnosu na druge gospodarske sektore bila poprilično visoka, napose zbog sezonskoga karaktera rada i zapošljavanja velikog broja seoskog stanovništva. Zato je u najpovoljnijim građevinskim sezonama, u kojima se intenzivno započinjalo s provedbom građevinskih projekata, često dolazilo do »osipanja radne snage«, odnosno njihova prijelaza u druga poduzeća koja su imala više osobne dohotke od prosjeka građevinskog sektora. Da bi neutralizirali ovaj problem, rukovoditelji u *Korani* umjetno su podizali osobne dohotke s ciljem privlačenja radne snage. Jasno je da je ovakav način rada imao negativan učinak na cjelokupno poslovanje poduzeća. S jedne strane, dolazilo je do čestih zastoja u proizvodnji, a s druge, ugovorene cijene radova utvrđene na početku godine nisu mogle pratiti povećanje osobnih dohodaka. ⁹² Nastale razlike poduzeće je pokušavalo pokriti većom realizacijom novougovorenih poslova, ali je u tome samo djelomično uspijevalo jer »nema mnogo onih novih radova zbog poodmakle građevinske sezone a isto tako i radi sputavanja nekontrolirane investicione izgradnje pod svaku cijenu i nastalih probijanja, a što se sve regulira novim, bitnim i strogim saveznim propisima«. ⁹³

Korana je krajem 1946. imala ukupno 401 zaposlenika. Od toga je bilo 368 radnika i 33 službenika. ⁹⁴ Uslijed niskih osobnih dohodaka i visoke fluktuacije radne snage, njihova produktivnost rada bila je jako niska.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Isto, str. 5.

⁹² Isto.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto, str. 8.

Tablica 12. Usporedna analiza produktivnosti rada *Korane* s prosjekom SFRJ, SRH i Slovenije mjerena ukupno ostvarenim prihodom po jednom radniku u 1963. godini (u dinarima) / **Table 12.** Comparative analysis of Korana's labour productivity with the averages of the SFRJ, SRC and Slovenia, measured by total income per worker in 1963 (in dinars)

Područje/Poduzeće	Iznos
SFRJ	1 970 000
SRH	1 937 000
Slovenija	2 586 000
<i>Korana</i>	1 237 000

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka za građevno poduzeće Korana – Slunj, str. 6.

Podatci prikazani u prethodnoj tablici odnose se na 1963. jer, zbog manjkavosti arhivske dokumentacije, autor nije raspolagao s podacima za 1964. godinu. Poduzeće *Korana* u 1963. znatno je zaostajalo za prosječnom produktivnošću rada ostvarenoj na razini SFRJ, SRH i Slovenije. U 1964. ukupni prihod po jednom zaposleniku u *Korani* povećao se na iznos od 1 432 000 dinara, što ju je još uvijek pozicioniralo daleko ispod prosječne razine ostalih poduzeća u građevinskom sektoru u SRH.⁹⁵

Osim fluktuacije, velik problem povećanju produktivnosti rada u *Korani* predstavljao je i velik postotak bolovanja radnika. Ovaj je pokazatelj u tome poduzeću bio na razini od 14,7 dana po jednom radniku u 1964. godini.⁹⁶

Da bi se stekla što cjelovitija slika o opremljenosti *Korane*, u sljedećim tabličnim prikazima analizirat će se njezin položaj prema angažiranim poslovnim sredstvima i utrošenom oruđu za rad po jednom zaposleniku u 1963. godini. Ti su podatci uspoređeni s prosječnom razinom ovog pokazatelja ostvarenog u SFRJ, SRH i Sloveniji.

⁹⁵ Isto, str. 6.

⁹⁶ Isto.

Tablica 13. Usporedna analiza angažiranosti poslovnih sredstava i utrošenog oruđa za rad po jednom zaposleniku *Korane* s prosjekom SFRJ, SRH i Slovenije u 1963. godini (u dinarima) / **Table 13.** Comparative analysis of the engagement of business resources and spent work tools per *Korana* employee with the averages of the SFRY, SRH and Slovenia in 1963 (in dinars)

Područje/poduzeće	Iznos u 1963.	
	Angažirana poslovna sredstva po jednom zaposleniku	Oruđe za rad po jednom zaposleniku
SFRJ	614 000	529 000
SRH	545 000	533 000
Slovenija	688 000	488 000
<i>Korana</i>	493 000	361 000

HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka za građevno poduzeće *Korana* – Slunj, str. 6.

Korana je u 1963. zaostajala za prosječnom razinom angažiranosti poslovnih sredstava i utrošenog oruđa za rad po jednom zaposleniku ostvarenima na području SFRJ, SRH i Slovenije. U narednoj je godini *Koranina* angažiranost poslovnih sredstava za rad po jednom zaposleniku bila 359 000 dinara, dok je vrijednost oruđa za rad po jednom zaposleniku iznosila 293 000 dinara. Polovicom te godine poduzeće je uspijevalo realizirati prve veće poslove u Jastrebarskom, Karlovcu, na Plitvičkim Jezerima te u Pisarovini i Slunju. Vrijednost tih radova iznosila je oko 663 000 000 dinara, što je predstavljalo 65% uspješnosti od projekata planiranih na početku toga razdoblja.⁹⁷

U 1965. *Korana* imala je dogovorenu provedbu radova vrijednost kojih je iznosila 674 000 000 dinara. U trenutku razgovora o provedbi ovih radova unutar poduzeća donesene su odluke provedba kojih je trebala unaprijediti rentabilnost njegovih pomoćnih pogona i radionica. Te se organizacijske promjene ponajprije odnose na seljenje pilane iz Močila u neposrednu blizinu uprave poduzeća. Time je *Korana* željela smanjiti ukupne troškove poslovanja za 5 000 000 dinara. Pilanom su se, prema potrebi, trebali koristiti i zaposlenici iz stolarske radionice. Tim je premještanjem taj pogon trebao izgubiti sezonski karakter poslovanja, odnosno planirano mu je omogućiti cjelogodišnji rad.⁹⁸

Korana je tijekom 1965. nabavila nove uređaje za sušenje stolarske građe. Time se planiralo uštedjeti 2 000 000 dinara jer se taj postupak prije spomenute nabave provodio u *Drvno-industrijskom poduzeću Karlovac*. U okviru *Korane* formiran je i pogon za izradu betonskih blokova. Njegovim se radom na kraju 1966. trebala ostva-

⁹⁷ Isto, str. 3.

⁹⁸ Isto, str. 8.

riti zarada u iznosu od 35 000 000 dinara koja se, uglavnom, trebala realizirati u suradnji s vanjskim partnerima.⁹⁹

Iz iznesenoga se može zaključiti da se *Korana* nije pasivno ponašala u trenutku ostvarenja loših poslovno-financijskih rezultata, već je pokušavala naći put prema rentabilnom poslovanju. Međutim, novim se mjerama u budućoj perspektivi nisu mogli riješiti osnovni uzroci gubitaka. Naime, osigurani radovi nisu omogućavali puno iskorištenje proizvodnih kapaciteta. Situacija je bila tim lošija jer se tijekom 1965. nisu dogovorili projekti koji su se trebali realizirati u nadolazećim razdobljima.

Poduzeće se ugovorenim radovima i u 1965. orijentiralo na područje Karlovca, Jastrebarskog i Rijeke. Na području Slunja dogovoreni su pak poslovi u iznosu od 100 000 000 dinara. Ovi su se projekti uglavnom odnosili na rekonstrukciju manjih građevinskih objekata.¹⁰⁰

Organiziranjem pomoćnih pogona u *Korani* se donekle trebala smanjiti ovisnost o vanjskim kooperantima, ali je postojala bojazan da će se već ionako nedovoljan broj stručnih kadrova dodatno raspršiti te da će, u skladu s izloženim, biti uvelike otežana kontrola i analiza poslovanja pojedinih pogona.¹⁰¹

Problem obrtnih sredstava u ovom poduzeću tijekom cijele 1965. ostao je neriješen. Prema tome je bivala onemogućena i svaka daljnja aktivnost nabavne službe, ponajprije u kontekstu provedbe izbora dobavljača i izvora materijala po najpovoljnijim uvjetima.

6. Novotehna – Karlovac

Građevinsko poduzeće *Novotehna* osnovano je 1958. u Karlovcu. Početkom 1960-ih ova je organizacija preuzela osnovna sredstva likvidiranog poduzeća *Građevinar* iz Karlovca te su mu pripojeni pogoni *Rudarsko-keramičarskog poduzeća Vojnić* i *Stolarske radnje Javor* iz Karlovca. Osnovna djelatnost *Novotehne* bilo je izvođenje svih vrsta građevinskih radova i izrada investicijsko-tehničke dokumentacije. Sporedna djelatnost ovoga poduzeća bila je proizvodnja i prodaja građevinskog materijala te provedba transportnih i remontnih usluga vanjskim korisnicima. *Novotehna* bila je organizirana prema radnim jedinicama poput, primjerice, sektora građevinske operative, pogona mehanizacije i obrtnih radionica, radnih jedinica za proizvodnju građevinskog materijala te, naposljetku, Biroa za izradu investiciono tehničke dokumentacije. S više od 2000 zaposlenih i prihodom od oko 5 000 000 000 dinara

⁹⁹ Isto, str. 9.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Isto.

ostvarenih u 1964., ovo je poduzeće daleko premašilo potrebe karlovačkoga kotara, pa je veći dio svojih radova provodilo na području primorske Hrvatske i Vojvodine. Iako je imalo velik opseg radova, poduzeće je bilo slabo mehanički opremljeno, pa je zbog toga bilo primorano angažirati velik broj fizičkih radnika. Stoga je »konkurent-ska borba na građevinskom tržištu za poduzeće vrlo teška«.¹⁰²

Kao što je već navedeno, *Novotehna* je tijekom 1964. ostvarila prihod od preko 5 000 000 000 dinara, što je, u odnosu na planirani iznos s početka te godine od 3 000 000 000 dinara, predstavljalo povećanje od 70%. S obzirom na to da je u 1963. ukupni prihod ovog poduzeća iznosio 2 228 000 000 dinara, iznos realiziran u 1964. predstavljao je povećanje od 150%. Zbog naglog porasta radova u 1964. *Novotehna* je često angažirala vanjske suradnike, kojima je tijekom toga razdoblja isplatila ukupno 2 418 000 000 dinara. Taj je iznos predstavljao povećanje od 233% u odnosu na 1963. godinu. Osim toga, zanimljivo je primijetiti da je u 1964. iznos isplaćen vanjskim suradnicima bio veći od ukupnog prihoda iz 1963. godine.¹⁰³ Uz porast ukupnog prihoda, u 1964. znatno su narasli troškovi za doprinose i članarine, a bili su za 586% veći u odnosu na prethodnu godinu.¹⁰⁴

Od ostvarenih prihoda, građevinska je operativna *Novotehne* realizirala više od 4 500 000 000 dinara, dok su pomoćni pogoni uprihodili oko 500 000 000 dinara. Poslovi građevinske operative provodili su se ponajprije na području Zagreba, Novog Sada, Petrinje, Rabca, Skoplja, Karlovca i Lošinja. Od ukupnih radova, u Karlovcu je realizirano poslova u iznosu od 1 274 000 000 dinara ili 27%.¹⁰⁵

Iako su prihodi ovoga poduzeća u 1964. premašeni za 70%, ukupni troškovi su, isto tako, bili veći za 88% u odnosu na početno planirane. Zato je ukupni dohodak porastao za samo 41%, a čisti prihod za 29%. Za osobne je dohotke izdvojeno 46% više u 1964. u odnosu na prethodnu godinu, tako da je za fondove poduzeća ostalo manje financijskih sredstava. S tim u vezi, osim obveznih izdvajanja za rezervne fondove, samo je 36 000 000 dinara bilo namijenjeno fondu zajedničke potrošnje.¹⁰⁶

Da bi se omogućilo bolje razumijevanje poslovanja *Novotehne* u 1964., u sljedećem tabličnom prikazu usporedit će se poslovanje ovoga poduzeća prema pojedinim mikroekonomskim pokazateljima s prosječno ostvarenim vrijednostima tih kategorija na teritoriju SFRJ.

¹⁰² HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka u I polugodištu 1965. godine za građevno poduzeće Novotehna Karlovac, str. 1.

¹⁰³ Isto, str. 2.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

¹⁰⁶ Isto.

Tablica 14. Usporedna analiza *Novotehne* prema pojedinim mikroekonomskim pokazateljima s prosječno ostvarenim vrijednostima tih kategorija na teritoriju SFRJ u 1964. godini (u dinarima i postotcima) / **Table 14.** Comparative analysis of *Novotehna* according to selected microeconomic indicators with the average achieved values of these categories on the territory of the SFRY in 1964 (in dinars and percentages)

Mikroekonomski pokazatelj	<i>Novotehna</i>	SFRJ	Index
Ukupni prihod po radniku	2 244 000 000	2 250 000 000	99
Neto produkt po radniku	876 000 000	915 000 000	96
Ukupni prihod prema utrošenim sredstvima	1 490 000 000	1 690 000 000	88
Neto osobni dohodci po radniku	322 000 000	340 000 000	95
Isplaćeni neto osobni dohodci po radniku	327 000 000	355 000 000	92
Fondovi po radniku	59 000 000	110 000 000	53
Prosječni iznos sredstava namijenjenih osobnim dohodcima i izdatcima	696 000 000	656 000 000	102

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka u I polugodištu 1965. godine za građevno poduzeće *Novotehna* Karlovac, str. 3.

Ako se analiziraju podatci iz prethodne tablice, vidljivo je da je prihod po radniku, odnosno ukupna produktivnost poduzeća, gotovo jednak vrijednostima ostvarenima na području SFRJ, dok je neto produkt po radniku niži za 4%. Uzrok tome bio je odnos ukupnog prihoda prema utrošenim sredstvima za rad: dok su ostala poduzeća na prostoru SFRJ u prosjeku ostvarila 1,69 dinara prihoda na 1,00 dinar troškova, dotle je *Novotehna* realizirala 1,49 dinara prihoda u odnosu na 1,00 dinara troškova. Ti su pokazatelji rezultirali indeksom rasta od 88% u odnosu na saveznu razinu. Osim toga, spomenuti je pokazatelj upućivao na prevelike materijalne troškove, odnosno na činjenicu da su cijene materijala rasle više nego ih je poduzeće u svojim početnim kalkulacijama predvidjelo i obračunom prenijelo na investitora. Sredstva fondova bila su vrlo skromna te su iznosila 53% u odnosu na vrijednosti ostvarene na razini Federacije. *Novotehna* je povećanje u odnosu na prosječnu razinu SFRJ imala samo u domeni prosječnih iznosa sredstava namijenjenih osobnim dohodcima i izdatcima.

Opremljenost ovoga poduzeća, kao jednog od najvažnijih uvjeta racionalne proizvodnje, prikazat će se u sljedećoj tablici.

Tablica 15. Opremljenost *Novotehne* prema određenim mikroekonomskim pokazateljima u odnosu na prosječno ostvarene vrijednosti na razini SFRJ u 1964. godini (u dinarima i postotcima) / **Table 15.**Equipment levels of *Novotehna* according to certain microeconomic indicators in relation to the average achieved values at the level of the SFRY in 1964 (in dinars and percentages)

Mikroekonomski pokazatelj	<i>Novotehna</i>	SFRJ	Index
Angažirana poslovna sredstva po radniku	119	553	36
Oruđa za rad po radniku	220	399	55
Stopa sposobnosti oruđa za rad	59	57	104
Odnos između oruđa za rad i osnovnih sredstava	85	79	108

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka u I polugodištu 1965. godine za građevno poduzeće *Novotehna* Karlovac, str. 4.

Iako su prethodno izneseni pokazatelji u odnosu na prosjek SFRJ bili poražavajući za *Novotehnu*, ove statističke podatke ipak treba pažljivije analizirati. Tome u prilog govori činjenica da nisu postojale kalkulacije za normative prihoda koje je mogla ostvariti određena oprema. Visoka opremljenost uspoređena s brojem radnika mogla je značiti i nedovoljnu zaposlenost postojećih proizvodnih kapaciteta. Daljnjom analizom sredstava za rad može se primijetiti da je u *Novotehni* postojala relativno bolja opremljenost osnovnim nego obrtnim sredstvima, kao i uspješnija stopa sposobnosti oruđa za rad. Prema tome, nedostatak obrtnih sredstava bio je jedan od najvažnijih čimbenika koji su onemogućavali uspješniju rentabilnost *Novotehne*. Primjerice, ovo je poduzeće u 1964. samo na troškovima sudskih sporova i s njima povezanim zateznim kamatama izgubilo 17 000 000 dinara, što je nedvojbeno bila posljedica nedostatka tih sredstava.¹⁰⁷

Novotehna imala je velik broj radne snage u usporedbi s njezinom opremljenošću. Taj je odnos imao intenciju djelovati u pravcu relativnog sniženja utrošenih sredstava jer su troškovi radne snage bivali zasebno iskazivani u osobnim dohodcima, dok su troškovi opreme, amortizacije i održavanja bili dijelom utrošenih sredstava.

Krajem 1964. *Novotehna* imala je 66% udjela čistog prihoda u neto produktu, dok je taj prosjek na saveznoj razini bio u visini od 70%. Ovaj statistički podatak upućuje na to da su i ostali troškovi ovoga poduzeća kao, primjerice, kamate na kredite, razni doprinosi i članarine te porezi, bili relativno visoki.¹⁰⁸

Sveukupno gledajući, *Novotehna* je u 1964. u odnosu na prethodnu godinu zabilježila velik porast, kako prema opsegu poslovanja tako i u odnosu na postavljeni proizvodno-financijski plan. Jedna od najvažnijih karakteristika ovoga poduzeća očitovala se u radu koji je većinski bio organiziran na području izvan njegova sjedi-

¹⁰⁷ Isto, str. 4.¹⁰⁸ Isto, str. 5.

šta. Kao što je navedeno, samo 27% od ukupne provedbe građevinske operative realizirano je na području karlovačkoga kotara. Ovo je poduzeće u tome razdoblju imalo i veliki udio obrtničkih u ukupnim radovima, a on je bio na razini od 51%.¹⁰⁹

U prvom polugodištu 1965. *Novotehna* nastavila je s radom koji je bio sličan rezultatima ostvarenima u prethodnoj godini, s tim da je zabilježen približno jednakomjeran rast prihoda i troškova.

Tablica 16. Rast prihoda i troškova *Novotehne* u usporedbi s prosječnim razinama tih pokazatelja ostvarenima na teritoriju SRH u prvoj polovici 1965. godine (u postotcima) / **Table 16.** Growth of Novotehna's revenues and expenditures compared to the average levels of these indicators achieved in the SRC in the first half of 1965 (in percentages)

Ekonomski pokazatelj	<i>Novotehna</i>	SRH
Ukupni prihod	+20	+18
Utrošena sredstva za rad	+19	+1
Neto produkt	+22	+20

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka u I polugodištu 1965. godine za građevno poduzeće Novotehna Karlovac, str. 6.

Na temelju podataka iz prethodne tablice, vidljivo je da se rast ukupnog prihoda i neto produkta u *Novotehni* kretao na približno sličnim razinama kao i u SRH. Što se tiče utrošenih sredstava za rad, u toj je kategoriji ovo poduzeće zabilježilo puno uspješnije rezultate u odnosu na republički prosjek. U tablici 17 prikazana je usporedba osobnih dohodaka u *Novotehni* u prvoj polovici 1965. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini. Ti su podatci uspoređeni s prosječno ostvarenom vrijednosti toga pokazatelja na razini SRH.

Tablica 17. Usporedba osobnih dohodaka u *Novotehni* u prvoj polovici 1965. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini s prosječno ostvarenom vrijednosti toga pokazatelja na razini SRH (u dinarima i postotcima) / **Table 17.** Comparison of personal incomes at Novotehna in the first half of 1965 in relation to the same period in the previous year with the average value of this indicator at the level of the SRC (in dinars and percentages)

Ekonomski pokazatelj	siječanj – veljača 1964.	siječanj – veljača 1965.	Index
Neto isplaćeni osobni dohodci po zaposlenom u SRH	29 896	39 386	132
Neto isplaćeni osobni dohodci po zaposlenom u <i>Novotehni</i>	21 741	31 923	147

Izvor: HR-DAKA, PKKK, fond 432, kutija 90., Analiza poslovanja i uzroka gubitaka u I polugodištu 1965. godine za građevno poduzeće Novotehna Karlovac, str. 7.

¹⁰⁹ Isto, str. 6.

Prema prikazanim podacima, *Novotehna* je u prvom polugodištu 1965. u odnosu na isto razdoblje u prethodnoj godini imala povećanje neto isplaćenih osobnih dohodaka po zaposlenom od 147%. Taj je rast, isto tako, bio veći u odnosu na prosjek ostvaren na republičkoj razini.

7. Zaključak

Građevinski se sektor u SRH u razdoblju od 1964. do 1965. nalazio u procesu prijelaza sa zanatskog na industrijski način proizvodnje. Dotadašnji odnosi u cijenama onemogućivali su proizvođače u građevinskom sektoru da postanu osnovni nositelji »proširene reprodukcije«, odnosno brže i uspješnije gospodarske aktivnosti. Usto, nerealan devizni tečaj dinara rezultirao je usmjerenošću na uvoz sirovina i repromaterijala po niskim cijenama, što je, naposljetku, utjecalo na deformaciju poslovne djelatnosti u ovoj gospodarskoj grani. Na temelju reforme jugoslavenskoga gospodarskog sustava u 1965. dogodile su se izmjene u odnosima cijena, te raspodjeli dohotka i akumulacije. Tom je reformom pojačana organizacija i integracija »optimalnih proizvodnih organizacija« i u građevinarstvu.

Bez obzira na sve pokušaje Savjeta za građevinarstvo Privredne komore da građevinski sektor u SRH učine konkurentnijim, njegov položaj u odnosu na druge gospodarske grane bio je znatno nepovoljniji. To je stanje uglavnom bilo determinirano nepovoljnim investitorskim odnosima, uslužnim karakterom građevinske djelatnosti, nedostatkom dugoročnih planova investicijske politike s čestim promjenama u opsegu i strukturi radova, te nedostatkom kontinuiteta u radu i potrebnim proizvodnim materijalima. Osim toga, narudžba investitora za izgradnju građevinskih objekata na temelju potpune tehničke dokumentacije određivala je tehnološke postupke provedbe tih projekata, što je ograničavalo inovativnost izvođača radova. U takvim je odnosima racionalizacija građenja bila u cijelosti izuzeta od utjecaja proizvođača i prepuštena na evaluaciju investitorima. Međusobna nepovezanost proizvođača i investitora u postupku projektiranja izgradnje građevinskih objekata dovodila je do smanjene mogućnosti primjene suvremenijih tehnika i tehnologija prilikom provedbe radova, što je znatno povećavalo ukupne troškove realizacije projektnih aktivnosti.

Dinamika radova na izgradnji građevinskih objekata u SRH bila je neravnomjerna i djelomično pod utjecajem vremenskih uvjeta. Na prekide i usporavanje gradnje uvelike je utjecao i sustav financiranja.

U građevinskom sektoru u SRH u od 1964. do 1965. postojao je relativno nizak stupanj razvijenosti proizvodnih snaga, koji je negativno utjecao na raspodjelu rada. To je ujedno bila i jedna od osnovnih slabosti građevinskog sektora koja je rezultirala sporom provedbom projekata te visokim troškovima. Ovakvo je stanje nametnulo

potrebu brzog ostvarivanja kvalitativnih promjena u odnosima tehnološko-proizvodnih aktivnosti i načinu provedbe građevinskih projekata u SRH.

Radi rješavanja problema u građevinskom sektoru u 1964. započela se provoditi integracija poduzeća, osnovni cilj koje je bio koncentracija sredstava za proizvodnju, stvaranje opremljenijih kapaciteta te unapređenje specijaliziranosti za određene radove s ciljem provedbe učinkovite podjele rada i smanjenja troškova. Integracijom su se, isto tako, trebali stvoriti preduvjeti za provedbu serijske proizvodnje, izvođenje radova većeg opsega i proizvodnju određenih tipskih vrsta građevinskog materijala.

Procesom integracije stvarana su i poslovna udruženja. Njihovo se pokretanje zasnivalo na proučavanju interesa i korisnosti pojedinih poduzeća. Ona su trebala znatno utjecati na unapređenje specijalizacije u proizvodnji i međusobnom povezivanju poduzeća radi smanjenja troškova i osiguranja serijske proizvodnje. S obzirom na to da su djelovala širom Jugoslavije, pojedina poslovna udruženja imala su znatnija financijska sredstva koja su ulagala u istraživanje i razvoj te primjenu modernijih tehnologija u proizvodnom procesu. Poslovna udruženja u koje su bile inkorporirane organizacije iz cjelokupnog SFRJ imale su sjedišta u Zagrebu i Beogradu. Jedno od najuspješnijih poslovnih udruženja sa sjedištem u Zagrebu bilo je poduzeće *Ingra*. Ono je obuhvaćalo organizacije za projektiranje energetskih i hidrotehničkih objekata, kao i proizvođače industrijske opreme.

Što se prilika u građevinskom sektoru u karlovačkom kotaru tiče, ono je 1964. u odnosu na 1963. zabilježilo velik porast djelatnosti, povećavši ukupni prihod za 90%. Prema statističkim pokazateljima, ovo je područje bilo jedno od najuspješnijih u SFRJ u pogledu realizacije poslovno-financijskih rezultata.

Građevinska su se poduzeća u karlovačkom kotaru suočavala s problemima koji su bili karakteristični za taj sektor u cjelokupnoj SFRJ, napose s aspekta nedostatka stručnih rukovodećih kadrova, fizičkih radnika, obrtnih sredstava te nemogućnosti pravovremene nabave materijala. Nerijetko se događalo da su dobavljači karlovačkih građevinskih poduzeća odbijali narudžbe proizvodnog materijala, odnosno odgađali isporuku unaprijed dogovorenih količina. U tim okolnostima nabavne službe nisu mogle raditi na temelju principa ekonomičnosti, to jest učinkovitoga istraživanja tržišta i pronalaska najpovoljnijeg izvora nabave. Zbog toga su materijali često nabavljani od dobavljača koji su bili jako udaljeni od gradilišta na kojima su poduzeća provodila radove, tako da su plaćani veliki transportni troškovi koji su, u konačnici, znatno uvećavali konačne cijene sirovina. Osim toga, rukovodeća tijela karlovačkih građevinskih poduzeća zbog organizacijske nesređenosti i nezadovoljstva u radnim kolektivima nisu na zadovoljavajući način zastupala njihove interese. Najposlije je to rezultiralo velikim materijalnim štetama koje se u većini slučajeva nisu mogle pokriti iz financijskih sredstava tih poslovnih organizacija.

Prema izdvojenim mikroekonomskim pokazateljima, proizvodno-financijski rezultati *Like* i *Korane* u razdoblju od 1964. do 1965. bili su ispod prosječne razine uspješnosti koja je ostvarivana na saveznoj i republičkoj razini. S druge strane, toj se učinkovitosti najviše približila *Novotehna*. Zato je ona svojom djelatnošću imala presudni utjecaj na efikasnost kretanja građevinske djelatnosti u karlovačkom kotaru u cjelini.

ARHIVSKI IZVORI

Državni arhiv u Karlovcu, Privredna komora kotara Karlovac, fond 432, kutija 89.

Državni arhiv u Karlovcu, Privredna komora kotara Karlovac, fond 432, kutija 90.

LITERATURA

Batović, Ante. 2010. »Od ekonomske reforme do Brijunskog plenuma – američki i britanski izvještaji o Hrvatskoj (1964.-1966.)«, *Historijski zbornik*, 63 (2): 539–569.

Bilandžić, Dušan. 1969. *Borba za samoupravni socijalizam u Jugoslaviji 1945-1969*. Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske.

Bilandžić, Dušan. 1978. *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi*. Zagreb: Školska knjiga.

Bilandžić, Dušan. 1999. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.

Borak, Neven. 2002. *Ekonomski vzroki delovanja in razpada Jugoslavije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Đodan, Šime. 1991. *Hrvatsko pitanje 1918. – 1990*. Zagreb: Alfa.

Klasić, Hrvoje. 2012. *Jugoslavija i svijet 1968*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o.

Lydall, Harold. 1984. *Yugoslav Socialism. Theory and Practice*. Oxford: Clarendon Press.

Matković, Hrvoje. 1998. *Povijest Jugoslavije. Hrvatski pogled*. Zagreb: Naklada Pavičić.

Obadić, Ivan. 2017. *In pursuit of Stability. Yugoslavia and Western European Economic Integration, 1948–1970*, Thesis submitted for assessment with a view to obtaining the degree of Doctor of History and Civilization of the European University Institute, Florence.

Perković, Nikola. 2024. »Pravni segment poslovanja poduzeća u karlovačkom kotaru (1963.-1965.)«, *Časopis za povijest Zapadne Hrvatske*, 19: 63–84.

Pirjevec, Jože. 1995. *Jugoslavija 1918 – 1992 – Nastanak, razvoj ter raspad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.

Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga.

Ramet, Sabrina Petra. 1992. *Nationalism and Federalism in Yugoslavia 1962 – 1991*. Bloomington– Indianapolis: Indiana University Press.

Rusinow, Dennison. 1978. *The Yugoslav Experiment 1948-1974*. Berkeley–Los Angeles: University of California Press.

Rusinow, Dennison. 2008. *Yugoslavia: Oblique Insights and Observations*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Šefer, Berislav. 1969. *Ekonomski razvoj Jugoslavije i privredna reforma*. Beograd: Stručna štampa.

THE CONSTRUCTION SECTOR IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF CROATIA WITH EMPHASIS ON THE KARLOVAC DISTRICT (1964–1965)

Nikola Perković

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography, Zagreb

nperkovic@lzmk.hr

ABSTRACT: The success of the construction sector in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the Socialist Republic of Croatia had a significant impact on the growth and development of other economic activities. In the period from 1964 to 1965, this sector faced numerous challenges, such as unfavourable relations with investors, a lack of long-term investment policy plans, frequent changes in the scope and structure of projects, and a lack of project continuity and necessary production materials. There was also a disconnect between the producers and the investors in the design of building projects, which reduced the opportunities to apply more modern techniques and technologies. Therefore, the costs of implementing project activities increased considerably. The construction sector in the Socialist Republic of Croatia in the period from 1964 to 1965 was characterised by a relatively low level of development of both production capacities and employees, which had a predominantly negative effect on the distribution of labour.

Employing quantitative and interpretative-descriptive methods and drawing on unpublished archival material and the relevant historiographic literature, the author presents the general state and trends in the construction sector in the Socialist Republic of Croatia from 1964 to 1965. The article aims to answer the question of how the general conditions in this economic sector influenced its performance in the Karlovac district. In addition, based on statistical microeconomic indicators, it provides insight into the position of the construction sector in the Karlovac district in relation to the situation at the federal and republican levels. The relevance of the Karlovac district in this article is primarily reflected in the fact that, according to available archival material, fifty-one industrial enterprises operated in this area in the mid-1960s. The efficiency of their operations was largely determined by the positive developments in the construction sector. Regardless of all the problems that significantly affected the success of this economic sector in the Karlovac district, this area was, in terms of total income growth, one of the most successful in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The second part of the article provides a detailed analysis of three construction companies—Lika, Korana, and Novotehna—for which archival material was found, and whose work significantly influenced the success of the construction sector and the economy of Karlovac as a whole.

Keywords: Socialist Federal Republic of Yugoslavia; Socialist Republic of Croatia; construction sector; Karlovac district; the 1960s

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.